Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (9694) | 1975 чылдың январь 15, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Партияның Кыйгырыынга

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

«Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын изии-биле деткин турар. Ажыл хүнү эгелээри билек, совхозтуң төп салбырының ажылчыныары конторага чыглыр келген. Анаа СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын оларга таныштырган. Санал берген эштер Кыйгырыгны детквишаан, чонуң амыдыралыныг улуг кичээнгейни салып турары дээш партияга өөрүп четтиргенин илереткен.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу эш Куулар Кыйгырыг-биле танышкан хуралга сөс алгаш, партия, чазактың кижи дугайында чазагай сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улаг күженишкинниг ажылдаарынче хойжу эш-өөрүн кыйгырган.

ТУДУГЖУЛАР—АВИАТОРЛАРГА

Кызылдың аэропортунга «ЯК-40» самолёттарны бээриниң мурнуу чарыында ыыда туттунган баштайгы ийи корпустар — техниктиг ажылдар бажыңы биле котельнаяны күрүне комиссиязы хүлээп алган.

Бо объектилерни «Кызыл тудуг» болгаш «Кызылдың үлетпүр тудуг» коллективтери, «Сибирьтехмонтаж», «Северо-востокэлектромонтаж» база «Востоксантехмонтаж» тудуг черлериниң монтажчылары-биле кады кылган, Маңаа Владимир Волков болгаш Степан Белоусовка удурткан комплексилиг бригадаларның кирген үлүү улуг болган. Ылаңгыя дашчылар Николай Захаров, Анатолий Ондар, Бичеңмаа Кичи-оол олар эки ажылдаан.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын Эрзин районунуң ажылчы чону улуг сорук киришкин-биле таныжып турарлар. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары-биле кады 260 агитатор, 172 лектор болгаш 53 политинформатор танылыгланы кылып турар.

Кыйгырыг-биле танылыга болган черлерге ниитизи-биле 36 кижи санал-оналдарын бергеннер. «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазынга болган хуралга бригадир, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Соян Алдын-оол саналынга:

— Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын улуг сорук киришкин-биле хүлээп албышаан, бо чылын бригаданың хойжулары кышты эки арттырып турган, төрүүр чүс хойдан 100 хураганы, бир хойдан 2 килограмм дукту кыргын, күрүнеге дужаар хойнуң ортумак деңзизин 41 кг чедиргеш, дужаар бис—деп бедиткен хүлээлгени алган.

Эрзин суурда амыдырал хандырылга комбинадынга танылыга үезинде комбинаттың хоочун даараныкчызы коммунист М. Суван-оол база санал берген.

ЧУРУКТА: партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыын амыдырал хандырылга комбинадының директору Има Хереловна Декпиш-оолдуң ажылчыныларга таныштырып турары.

С. ЧАЖИН-ООЛ.
Авторнуң фотозу.

Эртем станциязы „Салют-4“-түң ужудуушкуну үргүлчүлеп турар

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Эртем станциязы «Салют-4» январь 13-те Москваны-биле 12 шак чедип турда черни долгандыр 288 катап, ооц иштинде 18-зин —космонавтар-биле ужуткан. Станцияның шимчээшкининиң параметрлери:

— Чер кырындан эң ырак бедии (апогеяга)—355 километр;

— Чер кырындан эң чоок бедии (перигеяга)—342 километр;

— долганырының үези—91,3 минута;

— орбитаның ийленчээ—51,6 градус.

«Салют-4» станцияга ийги ажыл хүнүнүң ужудуушкун программазын күүседип турар үеде космонавтар Губарев биле Гречко станцияны ажылдаарынга белеткээр, системаларны болгаш эртем аппаратураларын хынаар ажылдарны кылганнар.

Экипажтың дыциатканы болгаш телеметр-саналга информацияларының түңнелдерин өзугаар алырга, космонавтарның байдалы эки. Станцияның системалары шупту чогумчалыг ажылдап турар.

Орбитаның «Салют-4» эртем станциязының экипажының ийги ажыл хүнү январь 13-те эртенгиниң 10 шакта доозулган. Станция 16 шак 30 минутага чедир Совет Эвилелиниң девискээринден радиохарылзаа туттунмас талага ужуккан. Ол үеде Атлант океанның девискээринде эштип чоруп турар «Академик Сергей Королев» дээр эртем-шинчилел суднозу станцияның ужудуушкунун хайгаарап, ооц телеметрлиг медээлерни хүлээп ап турган. Алган информацияларны харылзаанның «Молния» спутнигин дамчыштыр ужудуушкун башкарар төп черже дамчыдып турган.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1975 ЧЫЛДА ЧЕР БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БОЛГАШ БЕЛЕТКЭЭРИН КӨВҮДЕДИР БАЗА ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР ДЭЭШ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Колхозчулар, совхозтар ажылчыныары, көдээниң бүгү ажыл-ишчилери, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүп, оларга ажылдан кылган комплекстиг программазын амыдыралга боттандырар дээш бүгү көдүрлүүшкүн-биле демисежип турар.

1974 чылдың агаар-бойдузунуң берге байдалдары турза-даа, хөй-хөй республикалар, крайлар, областар, колхозтар болгаш совхозтар тараа, хөвец болгаш чамдык өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн өстүрүп, ажаап алганнар. Эт, сүттү, куш чуургаларын бүдүрери көвүдээн, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар план ажыр күүсеттинген.

Социалистиг чарышты чер-черге калбартканы, улам өзүп турар мергежил, көдээниң ишчилериниң ажыл-керекти чогаадыкчы өзү-биле көөр чоруу, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш көдээ ажыл-агый органнарының эчис сорулгалыг организакчы база политиктиг ажылы ол бүгү чеднишкиннерни чедип алырынга улуг рольду ойнаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) Пленумунуң түүлүгүзүнүп көргени база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бадылааны 1975 чылда улус ажыл-агыйны хөгжүдериниң Күрүне планында улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгалар колхозчулардан, совхозтар ажылчыныарындан, көдээ ажыл-агый специалистеринден күженишкиннег ажылдаарын, техниканы болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны эң бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, будүрүлгенин бүгү-ле участоктарынга бедик шынарлыг ажылды негеп турар.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр колхозтар болгаш совхозтар, будүрүлгелер болгаш организацияларының хөй-хөй коллективтери, будүрүлгелериниң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары бүгүлө курлавырларны эң эки ажыглаары болгаш тоску беш чылдың доозукчу чылында тараанын, картофельдиң, ногааларның, кат-чимистериниң, хөвен-чиг-эттиң, лёнуң, чигир свёклазының, үс бээр культураларның, чимистерниң, виноградтың, шай бүрүзүнүң эң бедяк дүжүдүн чедип алыр, сүт, эт болгаш чер база мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрерин көвүдедири дээш, 1975 чылдың планын болгаш ниитизи-биле тоску беш чылдың онаалдаларын чеднишкиннег күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр деп инициативаны үндүргеннер.

Колхозчуларның, ажылчыныарның, көдээ ажыл-агый специалистериниң, коммунистериниң, комсомолчуларының, көдээниң бүгү ажылдакчыларының чогаадыкчы идепкейин улам ынай хөгжүдериниң ужур-дузазын чугулаан көргеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаадыры болза:

Беш чылдың доозукчу чылында бедиткен хүлээлгелерни, уткуштур планнарны алган болгаш 1975 чылда чер базы мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири, беш чыл планын долу база ажыр күүседир дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дээн эгелээшкинни үндүрген колхозтар, совхозтар коллективтериниң, салбырларның, бригадаларының, фермаларның, мурнакчы ажылчыныарның болгаш колхозчуларның инициативазын деткиир;

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, крайкомнар болгаш партия райкомнары, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ажыл-ишчилериниң күженишкиннерин колхоз база совхоз будүрүлгезин улам ынай кедүрериниче, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын чеднишкиннег күүседириниче углавышаан, чаржын турарларның одуруунче көдээниң бүгү ишчилерин хаара тудар талазы-биле организаторлуг база политиктиг ажылды бедидер ужурлуг.

Будүрүүшкүнүүн темпилерин өстүрер, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планнарны база хүлээлгелерни чеднишкиннег күүседир болгаш ажыр күүседир, продукцияның шынарын болгаш будүрүлгениң экономиктиг ажыктын бүгү талазы-биле бедидер дээш колхоз, совхоз, бригада, ферма, звено будүрүүнүн, совхозтуң база колхозтуң ишчи будүрүүнүн демисели— 1975 чылда социалистиг чарыштың кол утказы ол болур ужурлуг.

Чер ажылынга тараа, чигир свёклазы, картофель, хөвен-чиг-эт, тарымал тоорук, лён, кат-чимистер, виноград, ногаа, шай, мал чемнери болгаш өске-даа культураларның бедик дүжүткүр чоруун чедип алыры эргежок чугула. Чер ажылының бедик культураз дээш массалыг шимчээшкинни калбартыр херек. Гектар чер бүрүзүн өөн ажыглаар. Тарылга шөлүнүн түрүүзүн сайыраңгайжыдыр болгаш тараа базы чигир свёклазының тарылга шөлдерин калбартыр, минералдыг чемнишчидилгелерни өөн ажыглаар чорукту бедиткеш, органиктиг чемнишчидилгелерни төгерип дыка улгаттырар, будүрүлгеге мурнакчы технологияны база агротехниктиг аргаларны нептередир талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Мал ажылынга—малың болгаш куштарның бүгү түрүн ажыг-биле продуктулүүн бедидерин база баш саның өстүрерин хандырар. Фермаларга депшилгелиг технологияны калбаа-биле нептередир. Малды интенсивтиг ажаап өстүрерин болгаш семиртиг азыраарын организастаар. Мал чемнерин эң өөн ажыглаарын чедип алыр.

Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, көдээ ажыл-агый органнары будүрүлгениң бүгү-ле участоктарынга чарыштын дээштинн доктаамал бедидип, социалистиг чарышты организастаарынга көдээ ажыл-агый специалистериниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн көдүрер, күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш бедик харымсалгалыг болур чорукка көдээниң ажыл-ишчи будүрүүн кижизидер херек. Массалыг профессиялың кадрларын, ылаңгыя механизаторларны белеткээр болгаш билиин бедидер талазы-биле ажылды күштелдирер, аныяктарны кижизидериин база бааның профессионал мергежилин бедидериниң чугула хевирлериниң бирээзи болур дагдыыкчы ажылды улам калбартыр.

Бо чылын совет улус Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң 30 чыл оюн демдеглээр. Ол төөгүлүг хүнүн көдээ ажыл-агый будүрүлгезин көдүрери дээш демиселге чаа-чаа чеднишкиннер-биле демдеглээринче көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП ТК-зы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели: ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК-зы кыйгырып тур.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга калбак киржилгени хандырары болза:

эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, национал округтарның болгаш районнарның — тараа, чигир свеклазы, өске-даа культураларның болгаш малдан алыр продуктуларны будүрерин өстүрериниге эң-не бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерин болгаш улус ажыл-агыйының планнарын чеднишкиннег боттандырары дээш;

колхозтар, совхозтар, ажыл-агыйлар аразының болгаш көдээ ажыл-агый продукциязы будүрүп турар өске-даа будүрүлгелериниң 1975 чылда тараа, хөвен, чигир свеклазы, лён, картофель, ногаа, чимис, виноград, шай бүрүзү, үс бээр культуралар, эт, сүт, куш чуургазы, дук база ол ышкаш чер болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрерин көвүдедир талазы-биле эң бедик көргүзүглерни чедип алыры көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер болгаш малдың база куштуң продуктулуун бедидер, малдың баш саның өстүрер болгаш мал чеми-биле хандырар, куш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң, продукцияның бот-үнезин чигедириниң болгаш ооц шынарын экижидериниң бедик темпилерин чедип алыры дээш;

республикада, крайда, областа, национал округта болгаш районда салбырлар, участоктар, фермалар, бригадалар, звенолар болгаш цехтер коллективтериниң—көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң болгаш мал ажылының продуктулуун бедидериниң, будүрүлгениң өзүлдезин болгаш куш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң, бот-үнезин чигедириниң болгаш продукцияның шынарын экижидериниң талазы-биле эң дээре көргүзүглерни чедип алганы дээш.

Үлетпүр будүрүлгелериниң, тудугларның болгаш организацияларның коллективтери:

ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу—мелиоративтиг черлерни ажыглаага шинчээдип, суттаттыг культурлуг одарларны тургузуп, курганнарны болгаш суг-гат системалары-биле гидротудугларны септеер болгаш ажыглаага киреринниг планнарын хуусаа бетинде күүсеткени, а ол ышкаш мелиоративтиг болгаш өске-даа объектилерни база тудугларны төлевилеп, тудуп болгаш эде чаартыр талазы-биле доктаттыынган техник-экономиктиг бүгү көргүзүглерни бедик деңнелге боттандырганы дээш;

«Союзсельхозтехниканың»—машиналарының болгаш дериглериниң септелгезин өй-шаанда база оларның техниктиг ажаалдазын экижиткени, мал болгаш куш фермаларына комплекстиг механизастаашкынны боттандырганы, колхозтарны болгаш совхозтарны техника-биле, минералдыг чемнишчидилгелер, артык кезектер болгаш материаллар-биле хандырары, чүк сөөртүрүүнүн, культур-техниктиг болгаш өске-даа ажылдарның база ачы-дуза чедириниң планнарын эки шынарлыг күүседири болгаш доктаттынган бүгү техник-экономиктиг көргүзүглерни хандырары дээш;

ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң —көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш оларны калдаалаларының планнарын күүседири, комбикорм болгаш өске-даа будүрүп үндүрүп турар продукциязын будүрери көвүдедир болгаш шынарын экижидери, доктаттынган бүгү сан болгаш шынар көргүзүглерни күүседири дээш;

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ыяш ажыл-агый күрүне комитединиң—ыяш ажыл-агый болгаш үлетпүр будүрүлгезиниң экономика талазы-биле ажыктын улам бедидери, ажылдарының болгаш будүрер продукциязының шынарын экижидери, арга-арыглыг черлериниң фондузун камнаг ажыглаары, арга-арыгларның байлаан камгалаар болгаш көвүдедири дээш;

эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш дээди өөреднилге черлериниң коллективтериниң—эртем шинчилелдериниң ажыктын бедидери, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чеднишкиннерни будүрүлгеге шингээдириниң талазы-биле көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниге дузазын күштелдирери, эртем-шинчилел ажылдарының планнарын чеднишкиннег боттандырары дээш;

көдээ ажыл-агыйга мергежилдиг ажылдакчылар—трактористер-машинистериниң, комбайнерлериниң, чолаачыларының, электрик-мастерлериниң, сүттүр болгаш эткир мал ажылының, хаваа болгаш куш фермаларының, хойжу бригадаларының ажылдакчыларының, свекловодтарының, хөвеңчилериниң, лён, картофель, ногаа, виноград, шай болгаш өске-даа продуктулар ажлакчыларының, а ол ышкаш үлетпүр будүрүлгелер болгаш организацияларның ажылдакчыларының күш-ажылдың эң бедик будүрүкчүлүүн чедип алыры, будүрүлгечи онаалдаларын дыка ажыр күүседири дээш;

көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилеланц социалистиг чарыжынга тиилекчилерин шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1974 чылдың январь 7-де № 19 доктаалын өзугаар турган СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир 972 Кызыл туктарын дипломнары болгаш акша шаңналдарыбиле катай хевээр арттырар, ооц иштинде:

— национал округтарга болгаш районнарга—230;

— колхозтарга, совхозтарга, ажыл-агыйлар аразының болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый будүрүлгелериге болгаш организацияларына, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазында эртем-шинчилел албан черлериге—686;

— ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүүнүң министерствозунуң совхозтарына —12. ССРЭ-ниң Эт болгаш сүт үлетпүрүүнүн министерствозунун—2;

—«Союзсельхозтехниканың» будүрүлгелериге болгаш организацияларына—12. ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунун—10, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунун—14, ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агый күрүне комитединиң—6 шилчиир Кызыл туктар турар.

ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунун «Главнечерноземводстрой» будүрүлгелериниң болгаш организацияларын шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир 3 Кызыл тугун дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады немей турган.

Дээре салбырларны, участоктарны, бригадаларны, звенолар болгаш мал фермаларын, а ол ышкаш мергежилдериниң аайы-биле чарышка онза шылгараан будүрүлге мурнакчыларын шаңнаар сорулга-биле министерстволарниң (ведомстволарының) болгаш профэвилел ТК-ларының «Тоску беш чылды чеднишкиннег күүсеткени-дээш» деп 10 муң хүндүлел дипломнарын, ооц иштинде будүрүлге адырларынга 3,5 муң, а будүрүлге мурнакчыларынга 6,5 муң дипломнарны тургузар.

Хүндүлел дипломнар-биле шаңнаткан будүрүлге адырларынга болгаш будүрүлгениң мурнакчыларынга тураскаал белектерни тургузар.

1975 чылда комсомолчу-аныяктар бригадаларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын уламчылаар болгаш ооц тиилекчилеринге Кызыл туктарны тыпсыр.

Будүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип алган колхозчуларны, совхозтар ажылчыныарын, көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларын, албан-хаакчыларын ниити эвелгге чаңгыс аай «1975 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи»—деп демдек-биле шаңнаарын доктаадыр.

Беш чылдың даалгазын чеднишкиннег күүсеткен көдээ ажыл-агый мурнакчыларын «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп демдек-биле шаңнаарын болгаш тураскаал белекти тыпсырын үргүлчүлээр.

Дараазында саналдарны:

ВЦСПС-тиң — будүрүлге мурнакчыларын — Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаңнап, мактаары-биле Совет Эвилелинге болгаш даштыкы чурттарже чигелделиг 15 муң турисчи путёвкаларны тускайлаар дугайында;

ВЛКСМ ТК-ның — социалистиг чарышка шылгараңгай түңнелдерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтерине болгаш аныяк ажылчыныарга база колхозчуларга тыпсыр Ленинчи комсомолдуң 30 шаңналдарын тургузар дугайында болгаш көдээниң эң дээре аныяк ажыл-ишчилерин шаңнап, мактаары-биле чигелделиг 10 муң турисчи путёвкаларны тускайлаар дугайында саналын хүлээп алыр.

Эвилелдешкен республикаларның Компартия ТК-ларынга, партия крайкомнарына болгаш обкомнарына, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның министерстволарына, ведомстволарына, Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга:

тоску беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышка шылгараңгай чеднишкиннерни чедип албышаан, эң дээре болган будүрүлге мурнакчыларын, бригадалар, салбырлар, участоктар, фермалар, звенолар, цехтер кежигүннерин;

бүгү-ле кол-кол көргүзүглер талазы-биле улуг чеднишкиннерлиг болган, ажыл-агый чорудулгаларынга экономика болгаш сац-хөө талазы-биле эки, турештыг көргүзүглерлиг, куш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш ниитиниң мал ажылының продуктулуун улгаттырарынга, техниканы база дериг-херекселлерни ажыглаарынга, тоску беш чылда кылдынган ажылдарының түңнелдериниң талазы-биле улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириниге эң эки түңнелдерни чедип алган эң тергин колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа будүрүлгелерин, организацияларны чазак шаңналдарынга княрин чөпшээрээр.

Төп болгаш чер-чер солунарының журналдарының болгаш ооц үндүрер черлериниң редакциялары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чеднишкиннериниң делгелгези көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының чоруп турарын калбаа-биле болгаш шалыпкын чырыдарын хандырар. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилекчи болган республикаларның, крайларның, областарның, национал округтарның, районнарның, колхоз, совхозтар коллективтериниң, көдээ ажыл-агыйының өске-даа будүрүлгелериниң болгаш организацияларының, оларның ниитики ажыл-агый адырларының, мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дуржулгазын бүгү талалыг пропагандаларын хандырар ужурлуг. Специалистериниң эртем-техниктиг депшилгени болгаш көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының сорулгаларын шинтпирлээриниг ролюн эң долузу-биле көргүзер. Көдээге социалистиг чарышты организастаарының эки дуржулгаларын, массаларны хижизидериниге, коллектив будүрүүнүн, ажыл-ишчи будүрүүнүн алган хүлээлгелерин күүседириниге ооц ролюн идепкейлиг нептередир.

Беш чылдың доозукчу чылының сорулгаларын күүседир талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда турар сорулгаларның күүселдезин тода болгаш биилдиигир тайылбырлап көргүзериниге көскү агитацияның херекселлерин партия организациялары калбаа-биле ажылаар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң 1974 чылдың январь 7-деги № 19 болгаш № 23 даза 1974 чылдың ноябрь 29-тағы № 932 доктаалдарында айыткан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрериниң чурумнарын, тиилекчилерин шаңнап-мактаарының хемчеглерин база акша-хөреңгилериниң үнер дөстерин хевээр арттырар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрерде болган тиилекчилерин илерендирде 1975 чылдың улус ажыл-агый планының база социалистиг хүлээлгелериниң түңнелдерин өзугаар, беш чылдың даалгаларын канчаар күүсеткенин барымдаалаар.

* * *

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары социалистиг чарышты калбартырынга үндезилээш, тарааны, хөвеңни, чигир свёклазын, картофельди, ногааларны, кат-чимис аймаан, виноградты, шайны, эттин, сүттү, чуургаларны болгаш чер база мал ажылының өске-даа продукциязын будүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедирин чедип алган, 1975 чылдың база ниитин беш чылдын-дээ даалгаларын чеднишкиннег күүседириниге бүгү күүлдерни кылырынга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК быжыг бүзүрелин илередип тур.

Тарылга эгелээн

Таджикистанның Вахш шыныазында час шинчизи кирип, чылын эгелээн. Колхозабад районнуң кур черлериниң «Москва», «СЭКП-ниң XXIII съездизи» совхозтары, «Янгиабад» колхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйлары чигир свёклазының тарылгазын эгелеп, ону олуртуп киргиткен. Ооц түңнелиниде малга ол үнелиг чемни чай ортузунда-ла ажаап алыр аргалыг болур.

Мурнуу Таджикистанның Кумсангир, Пянджаб, Курган-Тюбин болгаш өске-даа районнары база-ла часкы хову ажылдарынче кирипкен.

КОЛХОЗАБАД.
(СЭТА-ның корр.).

М. М. МУНЗУККА РСФСР-НИҢ УЛУСТУҢ АРТИЗИ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет театр ураш түүлүнүн талазы-биле ачы-хавыяалы даңзы Тыва хөгжүм-шин театрының артизи Максим Монгужукович Мунзукка РСФСР-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1975 чылдың январь 13.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ТАНЫШКАН

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыы бүгү кижилерниң сеткил-сагыжын хайыктырып, тоску беш чылдың доозукчу чылында улам күженишкиннег ажылдаарынче сорук киирип турар. «Х Улуг хурал» колхозтуң механизаторлары Кыйгырыг-биле танышып тура, совет кижи, ооц чаагай чоруу дээш партияның, Совет чазактың ала сагыш салышкынынга өөрүп четтиргенин илергейлеп, аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдаарын хүлээнгеи.

Часкы хову ажылдарынга белеткелди шалыпкын доозар дээш колхозчу механизаторлар бо хүннерде кызымак ажылдап турар. Мурнакчы чолаачылар Б. Сумбаа, В. Допуй-оол, Б. Далар-оол, Д. Кыргыс 75—80 муң тонна-километрни капитал септелге чокка эртер, 500—1000 килограмм кыварчаар материалды камнап алыры хүлээнин, чолаачы эш-өөрүн чарышче кыйгырган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның «1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир база тоску беш чылды чеднишкиннег доозар дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле колхозчу механизаторлар тапшыжып, ону амыдыралга боттандырары-биле хемчеглерни ажылдап кылып, аңаа төлептиг үлүүн кирери-биле боттарының аразында чарышты организастаан.

М. ДАМДЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

226 тонна

Ниитиниң малын кыштап хүр, менди ажырары-биле малга чем болур хыырыыш белеткээриниде «Найырал» совхозтуң 12 кижи составтыг механизастаттынган звенозу Тес шыныазында ажылдап турар. Звенону коммунист Дамчай Маадыр-оол удуртуп турар.

Звено хыыргыыш белеткелиниге ай хире ажылдап келген. Оларның эргезиниде 3 трактор, 2 комбайн, 2 пресс бар. Кыжын соокта хыыргыыш белеткээри берге, техника үрели бээр таварылгалар турза-даа, механизаторлар ниитиниң малын чем-биле хандырар дээш эрешудургу ажылдан турарлар. Олар 226 тонна хыыргыышты тырып боодалдаан, 45 тоннаны чүдүрүп чоруткан.

Комбайнер Гүлүш Дадылаа, трактористер Чамзырын Дозур-оол, Доржу Кызыл-оол, чүдүрүкчүлер Ховалыг Бавуу, Тавов Сундуй олар кыштын соогун тоовайн, кызымак ажылдап турарлар.

А. МААДЫР-ООЛ.

Чаа белек

Кызылдың тудугжулары 25 машина кирер гараж-профилакторийни тудуп доосканы. Ол Тыва респотребсоюзтуң чолаачыларынга чаа чылдың белээ болган. Респотребсоюз АТБ-зинин девискээринде бо чаа будүрүлге бажыңында автомашиналарның септелгезин кылырынга тзарымчалыг байдалды тургускан.

База бир бажың

«Тыва кобальт тудуг» эргелениин тудугжулары боттарының чаңгыс чер чурттуларынга чаа чылы таварыштыр база бир улуг белекти сунганнар. Хову-Аксы суурунун кескү черинде бедий берген дөрт каът чаа бажында чырык делгем таарымчалыг квартираларда 48 өг-бүле чурттап турар.

Бо бажыңның тудуунга эштер Егорова биле Глухов оларның удуртканы шеверлекчилер, тудугжулар бригадалары дыка эки ажылдаан.

Д. ЖЕСТОВСКАЯ.
Таңды район.

ХОЙ АЖЫЛДЫГ «АЛДАН-МААДЫР» СОВХОЗТА

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжулары Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле эрткен тодарадыкчы чылда багай эвес ажылдааннар. Ажыл-агый 1980 чылда шээр малды 62 муң баш чедирерин, күрүнеге дүк садарын ийи катап көвүдедип, ону 109 тонна болдурарын, бир хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргып алырын планнаан. Ол сорулгаларны боттандырар хемчеглер алдынып турар.

Эрткен ажыл-агый чылында совхоз чүс хойдан-на 94 хураганны, чүс өшкүден-не 106 анайны менди камгалап алган. Республикада сураглыг хойжу Ооржак Доржу чаа рекордту тургузуп, чүс хойдан 151 хураганны камгалап алгаш социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Совхозтуң 27 хойжузу төрүүр чүс хойга онааштыр 90-дан 151 чедир хураганны камгалап алган.

«Алдан-Маадыр» совхоз бо чылын чүс хойдан-на 90 хураганны, чүс өшкүден-не 90 анайны, бир хойдан 1,5 кг. бир өшкүден 500 грамм дүктү кыргып алыр хүлээлгелиг. Ажыл-агый 52 тонна дүктү күрүнеге садар.

«Хойжунуң индириниң» 1975 чылда бирги үндүрүлгезин «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуларының ажыл-херектеринге тураскааттывыс.

Арынны «Шынның» корреспондентизи М. Севен белеткээн.

Республикага хой ажылын улам ынай хөгжүдери-биле 1980 чылга чедир республиканың районнарынга хойнуң баш санын 1658 муң башка, азы 1972 чылга деңнээрге 1,6 катап өстүрер, колхоз, совхозтарга дүк бүдүрерин 4175 тоннага, хой, өшкү эъдин (дириг деңзи-биле) 25,3 муң тонна чедирер.

Кызылдың дээрбе комбинадының комбикорм цеги 1977 чылга чедир хонукта 300 тонна комбикорм кылырын чедип алыр.

1973—75 чылдарда колхозтарга 1500 гектар суггаттыг, хой чылдыг культурлуг одарларны белеткээр.

1976 чылга чедир республиканың совхозтарынга тудугмонтаж ажылдарын 15 миллион, а 1980 чылга чедир—30 миллион рубльге кылыр.

(СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалындан).

КОЛ АДЫРЫВЫС

Совхозтуң экономиказының кол адыры — хой ажылын хөгжүдериниң сорулгаларын боттандырар талазы-биле чамдык ажылдар хойжуларның, специалистериниң күжү-биле чоруттунуп турар.

Мурнунда төрүүр хой коданнары ыраккы Көшпеске турган. Олче мал чемин чүгле илчирбе дугуйлуг тракторлар сөөртүп чедирип, хой артык чарыгдалды үндүрүп келген. Оон ажык чогун барымдаалаш, ам Көшпестен төрүүр коданнарны Шат, Оргу-Шөл дээн ышкаш черлерже сайгарып, Көшпесче иттер, хураганнар коданнарын чоруткан. Төрүүр коданнарны берт черлерден өскээр мөөнней тургускан чорук суг-биле, чем-биле хандырарынга таарымчалыг болган. Төрүүр коданнарга контроль күштелир болгаш учёт-отчёт ышын тургустунар. Ол ышкаш Чушкутта хойжу бригаданың төрүүр коданнарын сайгара тургузарын планнап турар бис.

Алдан-маадыржылар эрткен чылын сорук кириишкинниг ажылдааш, Чаа чылды багай эвес белеткелиг уткаан. Кодээ ажыл-агый культуралының дүжүткүр чоруун бедитпишаан, күрүнеге тараа дужаарының беш чыл планын совхоз 1974 чылда ажыр күсеткен. Эът, сүт, тараа бүдүрери эрткен чылдардан арбыдаан болгаш малдың баш саны көвүдээн. Партия райкому-биле райкүүском совхозтуң ишчилериниң чедип алган күш-ажылчы чедиишкинин үнелээш, ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тукту тывыскан.

Совхозта Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга — мындыг үш салбыр бар. Олардан С. Мөнге-Назынга удурткан төп салбыр чарышка дээре черни эзлеп, хой ажылын хөгжүдеринге боттуг хемчеглерни ап турар. Совхозта хойнуң 8, өшкүнүң бир бригадазы чаш мал камгалап ап, доруктурар талазы-биле алган онаалдаларын күүсеткен. Хойжу бригадалардан Шекпээр (бригадири Ө. Серен) 107, Чодураалыг-Сайыр (бригадири М. Макай-оол) 95, Оргу-Шөл (бригадири М. Оттук) 104 хураганны ап, хой дүктү бүдүрүп, мал чемин арбыны-биле белеткээш, чарышка тиилекчи болган. Шекпээр бригадазында Ооржак Доржу база катап республиканың чаа рекордун тургускан. Төрүүр 100 хойга онааштыр ол 151 хураганны менди алган. Совхозтуң төрүүр 68 коданнарындан 27 коданның малчыннары төрүүр 100 хойдан-на 90-151 хураган алган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Дажы-Намчал, О. Доржу, О. Серен, С. Эртине, С. Ашак, М. Чартак-Хуна, М. Өктек-оол, О. Куртугбай, С. Чимит-оол, О. Аяк-Хаа олар ең хой хураганны доруктуруп, дүк бүдүреринге, малды семиртириниге, оон эдержилгезин шын организастаарынга, мал чемин белеткээринге, кыштаглаашкынга үлегерлиг чоруун көргүзүп, кызымак ажылдан турар.

Хойнуң бажын өстүреринге, оон продуктулуг чоруун бедиреринге дараазында перспективтиг айтырыгларны кичээнгейлиг көөрү, ону амыдыралга боттандырары чугула болуп турар. Малга таарымчалыг оран-саваны, хойжуларга культурлуг чуртталга бажыңнарын тудуп, оларның хандырылгазын эжижидери — бирги чергениң айтырыы. Хой ажылын улам ынай хөгжүдеринге чугула негелде өл. Сөөлгү каш чылда биске шээр мал коданнарынга 38 кажааны туткан. Эрги, тар 35 кажааны чаартыры көрдүнген.

Хой ажылында ниитизи-биле 307 малчын ег-буле ажылдап турар. Оларның 106-зы бажыңныг, а артканы өглерде. Ынчаарга бажың саны хөйдаа бол, Чечектиг, Хөлчүктүг, Чушкут, Манчүрек дээн ышкаш черлерде бригадаларның малчыннарының кыышкы турлагларында бажыңнарының шынары куду. Олар малчыннарның культурлуг чуртаарынга таарымчалыг эвес.

Эрткен чылын дөрт кажааны тудары көрдүнген, а херек кырында чедини туткан. Малчыннарга алды бажынны кылган. Чадаанада көжүп чоруур № 463 мехколонна (начальниги И. Кан-оол) совхозка кажаа, бажың тудар талазы-биле улуг дуза чедирерин аазап, 4 кажаа, 4 чурттала бажыны тудуп бээри-биле кереэ чарган. Херек кырында бир кажаа, бир бажың туткан. Арткан кажааларны мехколонна тудуптарынга бүзүрээш, үш кыштарда кажааларны совхоз бузуп, орнун хостаан. Бажаалар туттунар байтык, ыяжы безин дужуртүнмээн. Кыш удур бодувустун күжүвүс-биле ол кажаалар орнунга чыраа-биле кажаа тудар ужурга таварыштывыс. Харыысалга чок чоруктуң уржуу ындыг-дыр.

Специалистер совхоз бүдүрүлгезиниң эзлери болгаш технологтары. Бистиң совхозту специалистер-биле эки хандыртынган деп болур. Кол зоотехник О. Идам, салбырда мал эмчизи М. Маадыр-оол ышкаш, ажылынга кызымак, билдилиг, хой-ниитиниң херээ дээш идепкейлиг специалистер хой.

Ындыг болза-даа, бисте дээди эртемниг специалистер белеткээр, оларны өөредир ажылче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Бисте 7 кол специалистин чүгле 2-зи дээди эртемниг. Ортумак звеноның 33 кадрларының (салбыр эргелекчилери, зоотехниктер, агрономнар, бригадирлер, механиктер) 20-зи эге биилиг. Дээди өөредилге чериндe чангыс кижи өөренип турар. Мал ажылын үлетпүрге болгаш эртемге үндезилеп хөгжүдериниң айтырыын кадрлар шиитпирлээр. Хойжу бригадалар бригадирлериниң эрткен чайын чүгле О. Серен Кызылга курска өөренген. Ынчангаш кадрлар белеткээринче, оларны шын шилириинче совхоз дирекциязы моон соңгаар кичээнгейни күштелдирер сорулганы салган.

Мал ажылында чүгле хой кыргылдазын механизастаан. Бо чугула адырны совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары холга ап, кичээнгей салыр болза, механизастап болур ажылдар хөй. Хойнуң амгы эрги кажааларынга мал чемин сөөртүр, дужүрер, өдээн аштаар, мал суггарар дээн ышкаш ажылдарны механизастап болур.

Адактың сөөлүнде, малдың баш санын өстүреринге, оон продуктулуун бедиреринге чугула негелде болза, малга быжыг чем-суурну тургузары болур. Бо негелдеге дүүштүр чоруттунуп турар ажыл совхозта четпес. Малга белеткеп ап турар чемивис совхозтуң бүгү малының чүгле 37 хуузун хандырып болур. Ындыг төлээде, мал чеминиң быжыг базазын тургузар дээш мал чеми культуралар тарыыр черлерни алгыдары, чемишчидилгени чөп ажыглааш, хөрзүннүң дужүткүрүн бедидери, Манчүрек, Баян-Кол, Хөлчүктүг, Чодураалыг-Сайыр дээн ышкаш черлерде чайгаар үнген сигенниг шөлдерни суггарарын организастаары болур.

Х. МОНГУШ,
совхозтуң директору.

УКСААНЫ ЭКИЖИДЕР

1974 чылдың эгезинде совхозтуң хоюнуң саны 36.800 турган. Хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле бисте ...ээн хемчеглерни ап турар.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдеринге хамаарыштыр совхоз беш чылдың тодарадыкчы чылында бедиткен хүлээлгелерни алгаш, кожазы «Сут-Хөл» совхозту чарышка кыйгырыл, социалистиг чарыштың керээзини чарган. Хойжу бригадалар, тус-тус малчыннар, мал ажылының специалистери 1974 чылда шудургу ажылдаан.

Малдың уксаазын экижидери—өйү келген айтырыг. Тус черниң одар-белчиринге таарыжыр, агаар-бойдузунга эки чанчыккан шээр малды өстүргеш, оон хөй дүктү, эътти бээр экижиттинген уксааны тургузар ужурлуг.

Совхозка хойнуң кандыг уксаазын сайыратса эки, кайа, кандыг коданнарны тургусса таарыжыл? Бо айтырыгны шиитпирлеп турган, ийи хойжу бригадага—Шат биле Оргу-Шөлге нарын дүктүг хойну өстүргеш, Манчүрек, Чодураалыг-Сайыр, Шекпээр, Чушкутта бригадаларга бөдүүн дүктүг хойну өстүрерин планнаан.

Бо айтырыг мурнуку чылларда тургустунуп турза-даа, ону шиитпирлээри шуудавайн келген. Эрткен чылдың чайынында шээр малдың бүгү коданнарының ак, каразын тодарадып, тускайлааш, хар-назын аайы-биле үзүүшкүнүнү чоруткан. Класс аайы-биле хойнуң үзүүшкүнүн чорутса-даа, чамдык салбырларда, ылангыя Ак-Даштың Манчүрек, Бора-Тайганың Чушкут бригадалары ол ажылды четпес кылгаш, Ак-Даш салбырының эргелекчизи О. Кончук, зоотехник М. Кызыл-оол боже кошкак кичээнгей салып, эрегей ажылдаан. Ынчангаш салбырлар удуртукчулары, зоотехниктер хойнуң өн-чүзүнүн ылгаар, хар-назының тодарадыр, класзын ангылап үзер ажылды экижидип, олче кичээнгей салыры чугула.

Малдың уксаазын экижидип сайзырадырынга кол негеттинер, эргежок чугула чүве—зооветтинарлыг негелделерге дүүштүр тургустунган болгаш дериттинген тарын боозадылга пунктулары, бедик билиглиг, мергежилиг техниктер болгай. Хойжу сес бригаданың төрүүр коданнарын үш пунктуга тарып боозадып турар. Ол четпес. Оон хараазы-биле тарып боозадылга чамдык коданнарга орайтады чоруттунар, шынары экиживейн турар. Ындыг болганда, төрүүр коданнарда таруттунген хураганнар уксаазы холушкак болуп артпышаан. Келир чылын тарып боодазылганын 5 пунктузун тудуп, деринри көрдүнген. Негелдеге дүүштүр немелде пунктулар кылбас болза, хойнуң уксаалыг чоруун экижидери болдуумас. Чүге? Бир пунктунуң тарып боозадыр хою 2000 баш болза, тарып боозадылгага кирбейн артып каар 10 муң баш хойга тааржыр эки бүдүрүкчү кошкарлар бисте чок.

Девискээри ырак, хөй хойжу бригадаларны туружунуң аайы-биле арттырбышаан, мөөннештирип эгелээн бис. Оларның ажылын хостаткан бригадирлер удуртур. Ынчангаш хойжу 8 бригаданың орнунга төпчүткен 4 улуг бригадалар турар. Оларның бригадирлеринге ортумак болгаш тускай ортумак эртемниг кижилерни шилип турар. Тускай ортумак эртемниг бригадирлер хойнуң класстаашкынын, үзүүшкүнүн, брактаашкынын катай чорудар. Өскээр чугаалаарга, бригадага кандыг уксаалыг хойну өстүрер дээн болдур, ындыг шугум-биле ажылдаар апаар. Чүгле ынчан хойнуң уксаазын экижидерин чедип ап болур.

С. АЛДЫН-ООЛ,
селекционер-зоотехник.

ЧУРУКТАРДА: дуржулгалыг хойжу Д. А. Ооржак дуза-лакчы кадарчызы комсомолчу Моңгуш Эрес-оол-биле чугаалажып олур.

Фотолары Ч. СЕНДАЖЫНЫЫ.

КЫШТАН ХҮР

1974—1975 чылдың мал кыштаглаашкынынга белеткел чорударының планын апрельде тургускаш, салбырның техниктиг көвүлелинге чугаалашкан. Тускай комиссия кыштаглаашкынга белеткелдин чорудулгазынга хуваалда кылгаш, дээштиг ажылдарны чоруткан.

Чамдык төрүүр хой коданнарынга чангыс аай төлевилердиг 6 кажааны, хураганга 4 кажааны, 8 чурттала бажынын туткан. Ол тудугларны Ооржак Бады-Наранның удуртқан тудугжулар бригадазы тудуп, ажыглалга киргген. Кыштаглаашкынга белеткелди болгаш мал кыштаглаашкынын салбырның специалистери мергежилдиг организастап турар. Үш хойжу бригаданың 59 кыштаанга кажааларны дезинфекциялаан. Ол ажылды мал эмчизи М. Кара-оол багай эвес башкарган. Оон-биле кады малдың халдавырлыг ижин-шөйүнү болгаш өскедаа, чаш хураганнарның дизентерия аарыгларынга удур тарылганы ыылган.

Хойжу бригадаларның коданбүрүзүнге бонитировканы чорудуп, кыштагларның одар дискээринге таарыштыр төрүүр коданнарны, ирттерни, бо чылын төрүттүнген хураганнарны әр, кызының, өскүзүнүнүн, уксаа салгалының аайы-биле үзер чугула ажылды зоотехник Д. Монгуштуң удуртулгазы-биле кылган.

Мал кыштаглаашкынының чорудулгазын М. Сундукайга удуртқан улусчу контроль бөлүү доктаамал кичээнгейге алган.Четпестерни илередин, ону чайладырының хемчеглерин ап турар.

Бригадаларның бүгү-ле шээр мал турлагларында кыштаглаашкын эки эртин турар. Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында партия бөлүү (удуртукчузу Дажы-Намчал Ооржак) кыштаглаашкын чорудулгазының дугайында айтырыгны бөлүктүң хуралынга бүгү малчыннарны киириштирбишаан, ай санында чугаалажып, илерээн четпестерни чайладыры-биле дарый хемчеглерни ап турар. Ол бригадада ажыл-агыйжы ындыг угланышкын өске хойжу бригадаларга улуг салдарны чедирип турар.

Шээр малдың бүгү турлагларында ниитизи-биле 150 ажыг тонна сигенни чедирген. Төрүүр коданнарның кыштагларында курбаг өдек четчир. Хураган кажаалары септеттинген, чугайлаттынган, печкаларлыг. Одарларда хар чок, оон хараазы-биле малга суг кончуг негеттинип турар. Ынчангаш бир трактор, ийи автомашина тургустунган график үзүгаар коданнарга сугну доктаамал чедирип турар. Сугну Оргу-Шөлде кудуктан болгаш Хемчиктин кара сугларындан алгаш сөөртүп турар.

Кыштаглаашкын чорудулгазының дугайында айтырыгны партия эге организациязының хуралынга чугаалашкаш, тодаргай сорулгаларны коммунистернин, хойжуларның, специалистернин мурнунга салган чорук кыштаглаашкында четпестерни дарый чайладырынга, олче хайгаарадыы күштелдиреринге дузалаан. Ол хуралдан салбырда комсомол эге организациязын, херээженнер чөвүлелин, Оргу-Шөлде хойжу бригадага, контора ажылдакчыларын, Чодураалыг-Сайыр бригадазынга, салбыр удуртулгазының болгаш Алдан-Маадыр кодээ Совединин күүскомунуң ажылдакчыларын Шекпээр бригадазынга быжыглаан. Тус-тус бригадаларга быжыглаан коллективтер мал кыштаглаашкынына боттуг шеф дузазын чедирин турар.

Мал кыштаглаашкынының чорудулгазында эки түүлдер бар-даа болза, четпестер чок деп болбас. Суг сөөртүр машиналар техниктиг чылдагаан ужурундан үрели бээр таварылгалар бар. Оон хараазы-биле малга суг чедирилгези үзүктели бергилээр.

Хой ооллаашкыны удавас эгелээр. Чаш малды сакманныг арга-биле доруктурарынга 96 сакманчык херек. Амдаа 30 сакманчык четпес.

1974 чылда салбыр төрүүр 100 хойдан-на 102 хураган алган. Чедиишкиннерни быжыглавышаан, ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш салбырның малчыннары шудургу ажылдаа турар.

С. МӨНГЕ-НАЗЫН,
Алдан-Маадыр салбырның эргелекчизи.

ХОЙ ЧУННАРГА ТӨЛЕПТИГ БОЛУР

Мергежилди шиңгээдип албышаан, комсомолчулар болгаш аныяктар совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле участокторында, ылаңгыя мал ажылын хөгжүдериниң херээнде идепкейлиг киржип турар.

Хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга комсомолчулар аныяктарның мурнуку одуруунда чоруп турар. Хойжуларның аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчилериниң саны-даа, оларның күш-ажылының көргүзүлгери-даа чылдың-на өзүп орар.

Дуржулгалыг хоочун хойжуларның үлегер-чижээн эдерер, ниитиниң мал ажылын хөгжүдерин боттарының чиңгине херээ кылдыр көрүп, ажылжинге мурнакчы дуржулганы шиңгээдип, чедиишкиннерни чедип ап турар комсомолчу аныяк хойжуларның саны бисте немежин орар. Чнжээ, боттарының малчыннаар күзелин илереткеш, комсомолчу путёвка-биле хойжулаан Сарыглар Чимит-оол, Моңгуш Ыдын-оол, Моңгуш Адар-оол, Ооржак Маадыр-оол төрүүр 100 хойдан-на 100—117 хураган ап, хоочуннарны салган турар.

Аныяктарны мал ажылынга хаара тудар, аныяк хойжуларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле комсомол комитеди чамдык ажылдарны чоруткан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Дажы-Намчал байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып бээр дээш бодунуң инициативазын үндүрүп, совхозка аныяктарның хойжу бригадаларын тургузарын партия, комсомол комитеттеринге болгаш совхоз дирекциязынга сүмелээн. Ол саналды деткээш, бирги эзлчегде Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазынче комсомолчу-аныяктарны малчыннадып чоруткан. Хой ажылынга оларның дадыгып быжыкканын барымдаалаш, ол бригаданы комсомолчу-аныяктарны болдурган, ында комсомол бөлүүн организастаан.

Комсомолчу-аныяктар бригадазының ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында кодээ ажыл-ишчилериниң социалистиг чарызынга киришкеш, сорук кириишкинниг ажылдаан. Бригада төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганы алгаш, ВЛКСМ обкомунуң аныяктарның хойжу бригадаларының аразында шилчинир Кызыл тугун чаалап алган. Манчүрек, Шекпээр, Чушкут, Шат, Чодураалыг-Сайыр бригадаларында эвээш-даа бол, аныяктар хойжулап, хоочуннарның арга-сүмезин ап, оларның төлептиг үлегерин эдерип турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирин күүседиринге комсомолчу-аныяктарның идепкейлиг киржилгезин хандырар дугайында комсомол обкомунуң тускай доктаалынга база аныяктарны хой ажылынче хандырарынга хамаарыштыр Аяк-Хээ, Хеймерек Ондарларның («Октябрь 30 чылы» колхоз) республика аныяктарынга кыйгырыынга харыылаар талазы-биле комсомол комитеди ам-даа чедир ажылдаайн турарын миннир херек. Бо чылын Сарыглар Делгер-оол, Ирина Санчай, Моңгуш Эрес-оол, Домна Моңгуш олар комсомолчу путевка-биле хойжулай берген. Бистиң байлак дуржулгалыг хоочуннарывыс күш-ажылчы эзлээн аныяктарга дамчыдар. Оларны салгаар кижилерни мал ажылынче чоруудар, ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү таланың деткимче, дузазын көргүзер дээш комсомол комитеди, эге организациялары хемчегни ап турар.

Ю. БЫЗЫТПАА,
комсомол комитединиң секретары.

Мал чеми—кол чүүл

Чыл келген тудум-на совхозтуң малының бажы өзүп, продукциязы көвүдеп турар. Малга четчир, эки шынарлыг чемни белеткевишаан, олар курлавырын ажыглап турар.

Мал чемин кыштагларга, фермаларга өй-шаанда сөөртүп чедирер ажыл бисте организастыг чоруп турар. Шээр малдың чамдык кыштаглары автотранспорт чоруп шыдавас кадыр-берт черлерде, олче пресстээн сиген, саванны чүгле эзт күжү-биле чедирип турар.

Бо чылын совхозта ниитизи-биле 2813 тонна сигенни, 1630 тонна саванны, 3086 тонна силосту мал чеминге белеткээн. Ажыл-агый мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткен.

Мал чеминиң чарыгдалынга контрольду күштелдирбес, шын учётту тургускас, оон кадагалалын экижитпес, кайы-хамаан чок тетчеглээр болза, мал чеми биске чедишпейн барын болур. Ынчангаш мал чеминиң чарыгдалына контрольду хүн бүрү күштелдирери көрдүнген.

Совхозта кодээ ажыл-агыйның ажыглаг чери 87 муң га. Оон иштинде 3800 ажыг га тарылга шөлү, 761 га чайгаар үнген сиген шөлү бар. Тарылга шөлүнүң үнүш-дужүткүрүн улам ынай бедидип, чайгаар үнген сиген шөлдеринге немей чаңгыс болгаш хөй чылдыг сиген тарылгазын калбартыр сорулга салдынып турар. Чаңгыс чижек. Бора-Тайга салбырга люцернаны 50 гектарга тарып өстүрген. Аңаа бирги болгаш ийиги суггарылганы чоруттунып, хоюнуң саны 36.800 турган. Хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле ...ээн хемчеглерни ап турар.

Мал ажылын улам ынай хөгжүдеринге хамаарыштыр совхоз беш чылдың тодарадыкчы чылында бедиткен хүлээлгелерни алгаш, кожазы «Сут-Хөл» совхозту чарышка кыйгырыл, социалистиг чарыштың керээзини чарган. Хойжу бригадалар, тус-тус малчыннар, мал ажылының специалистери 1974 чылда шудургу ажылдаан.

Малдың уксаазын экижидери—өйү келген айтырыг. Тус черниң одар-белчиринге таарыжыр, агаар-бойдузунга эки чанчыккан шээр малды өстүргеш, оон хөй дүктү, эътти бээр экижиттинген уксааны тургузар ужурлуг.

Совхозка хойнуң кандыг уксаазын сайыратса эки, кайа, кандыг коданнарны тургусса таарыжыл? Бо айтырыгны шиитпирлеп турган, ийи хойжу бригадага—Шат биле Оргу-Шөлге нарын дүктүг хойну өстүргеш, Манчүрек, Чодураалыг-Сайыр, Шекпээр, Чушкутта бригадаларга бөдүүн дүктүг хойну өстүрерин планнаан.

Бо айтырыг мурнуку чылларда тургустунуп турза-даа, ону ниитиниң малын шуудавайн ...ээн хемчеглерни ап турар. Малдың уксаазын экижидери—өйү келген айтырыг. Тус черниң одар-белчиринге таарыжыр, агаар-бойдузунга эки чанчыккан шээр малды өстүргеш, оон хөй дүктү, эътти бээр экижиттинген уксааны тургузар ужурлуг.

Совхозка хойнуң кандыг уксаазын сайыратса эки, кайа, кандыг коданнарны тургусса таарыжыл? Бо айтырыгны шиитпирлеп турган, ийи хойжу бригадага—Шат биле Оргу-Шөлге нарын дүктүг хойну өстүргеш, Манчүрек, Чодураалыг-Сайыр, Шекпээр, Чушкутта бригадаларга бөдүүн дүктүг хойну өстүрерин планнаан.

Бо айтырыг мурнуку чылларда тургустунуп турза-даа, ону ниитиниң малын шиитпирлээри шуудавайн ...ээн хемчеглерни ап турар.

АВТОТРАНСПОРТ АЖЫГЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

(Республиканың автотранспорт ажылдакчыларының партия—ажыл-агый активинин хуралындан)

Каш хонук бурунгаар Кызылдың Политиктиг чырыдышкын бажыңына республиканың автотранспорт ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активинин хуралы болуп эрткен. Анаа ийи үүл айтырыг чугаалашкан. «Эргелелдин 1974 чылда кылып чоруткан ажылдарының 6-лаш бо чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседярин чедип алган турар талазы-биле ап чоруттунар хемчеглер дугайында» илеткелди үк эргелелдин начальниги В. З. Сатаев кылган.

Тоску беш чылдың эрткен тодарадыкчы чылында республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге Тываның автотранспортчулары боттарының эвээш-биче-даа бол үлүг-хуузун киргген. Тодаргайларга, чүүл сөөртүлгезинин тонна талазы-биле күрүне планы 102,6 хуу күүсеттинген ийикпе, плаптан ажыр 106 мүн тонна чүүк сөөртүнген. План ёзугаар 34 миллион 200 мүн пассажирлерни аргыштырар турган, херек кырында 35 миллион 417,6 мүн пассажирлерни аргыштырган. Бо 1973 чылга деңнээрге 2 миллион 464 мүн пассажир көвей болганы ол. Чонга 280 мүн рубль түнге ачы-дуза көргүзер план 135,7 хуу күүсеттинген. Үлетпүр продукциязын сайгарар план 1973 чылга деңнээрге 103,7 хуу өскен. Бир эвес автосептелге заводу (директору В. Самойленко) 44 мүн рубльдин сайгарылга планын күүседипкен турган болза, бо сан-чурагай оон-даа бедик болур ийик.

Эргелелдин шугумунда, бактаап турар бүдүрүлгелерден 89 чолаачылар, 118 септелге, тудуг ажылчыннары 10-гу беш чылдың үлүүнде ажылдай берген. Олардан 1977 чылдың август айының үлүүнде ажылдап турар Минусинск АТБ-зинин чолаачызы Ю. Сухарев, 1976 чылдың июньнун үлүүн күүседи берген ол-ла бүдүрүлгенин мурнакчы чолаачызы В. Ефимов, 1 дугаар автобүдүрүлгеден А. Шевченко, Ю. Зюзин, 2 дугаар АТБ-ден Н. Кулагин, С. Ак-оол болгаш өскелерни-даа бөгүн чоргаарал-биле адаар ужурлуг бис.

Ынчалзажок чамдык чедишкиннер-биле чергелештир социалистиг чарыштың деңнээрге чедип алыр талазы-биле эргелелде шыңгыы четпестер амдаа хөй дээрзин илеткелчи-даа, активтин хуралыга санал берген эштер-даа демдеглээн. Бир-ле дугаарында бо хире улуг коллективтин 1974 чылда орулга киирип алыр планын чүгле 95,5 хуу күүсеткенин айтырга-ла барымдаа четчир. А тоску беш чылдың эрткен дөрт чылында эргелел нийтизи-биле 5 миллион рубльдин орулгазын чедир албайн барган. Ылаңгыя Шагаан-Арыгның автобүдүрүлгези орулга киирип алырының эрткен чыл планын чүгле 40 хуу күүсеткени канчап-даа четпес.

Чүүктү чүдүрүп азы дүжүрүп турар үеде автомобильдерниң хөй үе-шак иштинде ажылдал чок анаа турар чоруу амдаа кайы хөй. Эрткен чылын шак ынчаар халас эрткен үеде Абакандан 2100 тонна чүүктү немей сөөртүп эккеп болур турганын тускай саналгалар көргүскей. Чүүктү өй-шаанда болгаш четчир санныы-биле чедирер ажыл база багай тургустунган. Бо чорукту чамдык эзгэхарыысалга чок чолаачылар ажылган, өре-самчыгдалдарны болдуруп турар. Шак-ла ындыг байдалдың хараазында бирги АТБ-ниң чолаачызы Соколов 1290, Шагаан-Арыг АТБ-зиндеп Сидоров 1293 рубльдин когаралын күрүнеге тус-тузунда чедиргеннер. Чүүк чедирериниң үезин доктаамал хажыдын келгени дээш 3 дугаар АТБ 8674 рубльге торгаткан.

Пассажир аргыжылгазында, ылангыя Кызыл хоорайның автобус хандырылгазында улуг четпестер бар. Расписание ёзугаар хүн-бүрүде найысылалга 46 автобус доктаамал ажылдаар ужурлуг тургаш, чамдык хүннерде чүгле 30—40 автобус ажылдап үнүп турарындан маналшкыныар, иткилежишкиннер удаа-дараа боон турар. Автопарктарниң 100 хуу техникатыг белеткели эрткен чылын чаңгыс-даа автотранспорт бүдүрүлгезинге чедип алдынмаан. Техниктиг белеткелдиң коэффициентизи ам-даа кулуку деңнелде. Борта септелге ажылчыннарының ортумак ажыл төлевири чолаачыларга деңнээрге куду болуп артпышаары база багай салдарны чедирип келгени чугаажок. Ынчангаш тус-тус бүдүрүлгелериниң улуртукчулары шаңнал акшазын төлээрде септелгениң шынарын болгаш чогуур үезин кичээнгейге алган турарын чурумчудары чугула. Тываның автосептелге заводу (кол инженери К. Чамзын) автомобильдерниң, агрегаттарының капитал септелгезин четпес чорудуп турарын барык бүгү санал берген эштер чидин-биле шүгүмчүлээни черле чап. Бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын улам ыңай халбартыр, чаа техниканы калбаа-биле шиңгээдир ажыл ыында чогуур негелдете чедир тургустунмайн турар.

Бүдүрүлгете озал-ондахтар болдурбас талазы-биле демисел ам-даа хоншак.

Рейсте үнүп турар чолаачыларның кадымнык байдалы бир-ле дугаарында кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг турбуже, Ак-Довурактың АТБ-зи (ында 300 ажыг хижи ажылдап турар) тускай эмнелге пунктузун ажылып албааны элдеп. Мооң-биле чергелештир ажылдың бот-үнезин чингедири, кывар, чаар материалдарны камнап алыры, озал-ондакты бүрүн узуткаары автотранспортчуларының хүн бүрүдеги сагыш салыр үүлү болур ужурлуг.

Чамдык бүдүрүлгелериниң планныг онаалдазын күүсеттейн баар чоруунда олардан дорт хамаарышпас чылдагаанар база турар дээрзин Хову-Аксы АТБ-зинин кол инженери К. Дагба чугаазынга демдеглээн. Эрткен чылын кезек үеде септелге эртип турганындан Кызыл — Хову-Аксы, Хову-Аксы — Владимировка аразының оруктары хагдыныган турган. Мооң уламындан АТБ 8 мүн рубльдин орулгазын чедир албаан.

Минусинск АТБ-зинин мурнакчы чолаачызы И. Посменко СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырынга харыы кылдыр бо чылын бодунга бедиткен хүлээлгени ап, хууда 2 миллион тонна-километрни чыл төнчүзүнге чедир эртерин хүлээнген.

Автосептелге заводунуң директору В. Самойленко, пассажир автобүдүрүлгезинин кол инженери Е. Семыкин олар үстүнде Кыйгырыг-биле таныжылга үк бүдүрүлгелерде канчаар чоруп турарын айытканы, ол коллективтер бо доозукчу чылда боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын хуусаа бетинде дажыр күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап ажылдаарын чылгаанарга бүхреткеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжының тоску сессиязының чоокта чаа бадылаары 1975 чылдың улус ажыл-агый планының күүселдезин чедип алыр сорулга-биле республиканың автотранспортчулары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Пассажир болгаш чүүк сөөртүрүнүң чыл планын декабрь 29-та күүседир. Плаптан ажыр 25 мүн тонна чүүктү, 100 мүн пассажирлерни дажыглаар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,2 хуу өстүрер. Бүдүрүлгете олча-ажыкты чедирер 145 чогаадыкчы-чаартыкчы санаалы киирер. 450 мүн литр бензин болгаш чүс мүн литр дизель ажылдазыр кывар чүүлү база 450 дугуйларын, 75 мүн рубль түнге артык резектерин, материалдарны камнап алыр. 150 чолаачыларның мергежилин бедидер. Томскиниң автотранспорт эргелин социалистиг чарышка кыйгырар...

Актив хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме киржип, чүве чугаалаан.

С. МОНГАЛ.
«Шыныың» тускай корр.

СОРУЛГАЛАР АМ-ДАА УЛУГ

(«Тыва тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активинин хуралындан)

«Тыва тудуг» трестиң партия—ажыл-агый активинин хуралы «1974 чылда «Тыва тудуг» трестиң кылып чоруткан ажылдарының түңнелин болгаш беш чылдың доозукчу чылында сорулгалар» дугайын чугаалашкан.

Партияның XXIV съездизинин Директивалары, СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) Пленумунун база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин удуртулга болгаш, трестиң организациялары 1975 чылдың сорулгаларын бүрүн боттандырарынга шиитпирлиин илеткелчи «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи Ч. Б. Ондар демдеглээш, эрткен чылдың түңнелдеринге доктааган.

Беш чылдың дөртү чылында контроль чурагайлар колдуунда боттанган, элээн каш тудуг объектилерни хуусаазында туткаш, ажыглалга киргген.

Трестиң ажыл-чорудулгазында чамдык чедишкиннер турза-даа бодунун иштихи курлавырларын ылаңгыя бо эрткен чылын чедир ажыглап шыдаайн барганын ол демдеглээн. Шынап-ла, оон мурнунда беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Тыва тудуг» трест болунун күш-ажылчы көргүзүлгери-биле республиканга хамаан чок, Бүгү-эвилелдиң тудугжуларының чарыжынга безин көскү черлерни ээлеп, шаңналмакталга чедип турган. Эрткен тодарадыкчы чылда трест кол керээ ёзугаар кылза чогуур ажылдарының планын 87,2 хуу боттандырып, күрүнеге 2 млн. 600 мүн рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. «Кызыл үлетпүр тудуг», чер ажылдары кылыр тудуг эргелелдери, керээ ёзугаар-ажылдап турар организациялардан № 7 тудуг-монтаж участогу дээн ышкаш организацияларга планныг онаалдаларны үскеннер. Мооң мурнунда шору чедишкиниг ажылдап турган № 48 тудуг, № 14 механизация эргелелдери ышкаш организацияларга безин боттарының мурнундагы деңнелинге четпээн.

Ылаңгыя чурттарга тудуунда саадалдыг үүлдер хөй дээрзин илеткелчи болгаш хуралга санал берген эштер демдеглеп турганнар. Янзы-бүрү тудуг организациялары четпестерни бот-боттарынче чуй кагжыр, деминг ажылдаарын уттуп турар. Чижээ, чылдылга дамчыдылгазын бажыңнарже киирер хүлээлгелиг № 7 тудуг-монтаж участогу бодунун ол дорт харыылаар ажылын орта кылбайн турар, ажылдың шынары куду болуп келген. «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары чаңгыс-даа чурттарга бажының график ёзугаар шеверлекчилерге болгаш керээлиг организацияларга дужаап көрбээн.

Материалдар камналгазы, кадагаллы, техника ажыглалы, мурнакчы дүржулганы шиңгээдип алыры, тудугжуларның мергежилин бедидери, ажыл шагы үзер чорукту болдурбазы чергелиг айтырыларда хөй четпестерниң барын илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглеп турганнар. Бүдүн тресте чүгле 12 бригада озал-ондакка таваржыр чоруктары болдурбас дээш чарышта киржип турар.

Ажылчыннарның ажылдап турар черлеринде амыдырал хандырылгаже кошкак кичээнгей салып турар. Чамдык объектилерде столоваяларны, буфеттерни организаставаан. № 48 тудуг эргелелинде мурнакчы бригаданың удуртукчузу Е. Бизяеванын хуралдың индиринден шүгүмчүлээни ышкаш, тудугжулар, шеверлекчилер сонга, эжин чок черлерге соок үеде ажылдап турда, удуртукчулар ону чайладыр талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар.

— Биске кээп турар тудуг материалдарының шынарының багайы шуут дендээн. «Тудуг кезектери» комбинаттан гипсолит ханалар келир. Мурнунда-гы төлевилел ёзугаар тудуп турган бажыңнарывыска оларның бедии 2,5 метр турган, ам оон бедии 2,7 метр болур ужурлуг. Ынчалзаа-даа комбинат эрги төлевилел ёзугаар кылып турар. Хананы удур эде кылырына хөй үе-шак үндүрүп турар бис. Соңга, эжик дооралары ышкаш монолит конструкцияларны дыка саададып турар, бис чоокка чедир ойу манап чадашкаш, боттарывыс бетон кудуп турдувус. Туйбуларның хемчээли чаңгыс аай эвес болуру тудугнун ниити шынарынга коичуг багай салдар чедирип турар—деп, «Кызыл тудуг» трестиң дашчызы, коммунист Ч. Ч. Доңгак шүгүмчүлээн.

1975 чылда «Тыва тудуг» трестиң ажылдакчыларының мурнунда тургустунган сорулгалар эрткен чылдыындандаа улуг. Чылда тудуг-монтаж ажылдарының плапын хуусаа бетинде—декабрь 27-де доозар, плайдан ажыр 320 мүн рубль хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр, планда көрдүнгенинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу бедидер, ажылдарны чорударының графигин ёзугаар керээлиг ажылдап турар организацияларга объектилерни хуусаазында дужаар, чиик болгаш аашчем үлетпүрүнүң объектилерин графикте тургустунган хуусаазындан 20 хонук бурунгаар күүседир. Кызылдың алгы заводу база Хову-Аксында дааранылга, фабриказын хуусаа бетинде ажыглалга киирер, тудуг-монтаж ажылдарының боттүнезин чингедир талазы-биле тургустунган планы 0,03 хуу чингедир ужурлуг.

Ол ышкаш трестиң тудуг бүдүрүлгелериниң бо чылын кылып чорудар ажылдарын тодаткан. Оларның чыл планын декабрь 20-де бүрүн доозарын, тоску беш чылдың планын бүрүү-биле Улуг Октябрьның 58 чыл болур оюнга чедир күүсеткен турарын ында айытткан.

О. НАМЧЫЛАК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Вьетнам Демократтыг Республиканың тудугжулары эрткен чыл дургузунда улуг чедишкиннерни чедип алган. 13 мүн дербелчин метр ажыг шөлдүг бажың-балгатты ажыглалга хүлээдип берген.

ЧУРУКТА: Ханойнуң чаа Чунгту кварталында чаа бажың тудуун штукатурларның доозуп турары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Росток тудугжуларының хүлээлгези

БЕРЛИН. ГДР-ниң эң улуг тудуг комбинаттарының бирээзи Ростокта. Оон 5 мүн кижилиг коллективи барымдаалаар планныг турарын, ажылдың шынарын, темпизин көөрүн бодунун ажылынга удуртулга болдуруп турар. Оон ажылчыннары бо чылын бирги кварталда хоорайның чурттакчыларынга мүн ажыг квартираны хүлээдип бээр сорулганы бодунун мурнунга тургузуп алган.

Оларның планнарын күүседип алырынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры совет чаартыкчы Н. А. Злобиниң дүржулгазы улуг дузаны чедирип турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Юбилейге алдар кылдыр

Магдебургта аар машина тудуунун Эрист Тельман аттыг комбинадының ажыл-ишчилери ГДР-ниң металлургия үлетпүрүнге болгаш социалистиг демкаттыштырылгазының чурттарынга алды миллион марка акша түнүг дериглерни немей бүдүрүп бээрин хүлээнген. Чуртту фашизмден хостаанының 30 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка бүдүрүлге черинин коллективи ындыг хүлээлгелерни алган. Ук чарышче республиканың бүгү ажыл-ишчилери киришкен.

Эрист Тельман аттыг комбинат—республиканың аар машиналар бүдүрер эң улуг бүдүрүлге чери. Юбилей чылында Кривой Рогтун, Белосток биле Москваның металлургия бүдүрүлгелеринге ол комбинаттың бүдүрүп бээр продукциязы көвүдээр. Магдебурттун машина тудугжулары ол бүдүрүлге черлериниң коллективтери-биле шагдан бээр ажыл-ишчи найыралдыг.

Эртемденнер көдээ ишчилерге

СОФИЯ. Социалистиг Болгарияның көдээ ажыл-агый ишчилери БКП-ниң 1974 чылда болган национал конференциязының улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, улам бедидер талазы-биле шиитпирлерин күүседиринге республиканың бүгү ажылчы чону-биле кады идепкейлиг киржип турар. Эртем, техниканың чедишкиннерин практикага ажыглап иептередири ол айтырыгны шиитпирлээринге түгүлз ужур-дузалыг. Анаа хамаарыштыр болгар кооператорларга көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидериниң эртемшинчилериниң София институту улуг ачы-дузазын чедирип турар. Сөөлгү он чыл дургузунда ооң лабораторияларына көдээ ажыл-агыйның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар 75 машиналарының үлегер-майыктарын чогаадып тургускан. Оларның чамдыктары — тараа кургадыр машиналар, виноград шөлдерин болбаазырадырының универсалдыг агрегаттары, химистер элгеп сорттаар машиналар. Олар техника-экономика талазы-биле бедик шынарлыг, боттарының ажыктыын Болгарияның ховуларынга ажылдап турган бүзүредип көргүскен.

Бызаалар семиртир фермаларга ажылдаан бээр бир түү машина, дериглерни институтка төлевилеп чогаатканн. Олар ажок сонуургаачыг болган. Оларны ажыглап турган малчынарының ажыл-ижинин бүдүрүкчүлүүн 10 хуудан ажыр улгаттырып болур. Розград хоорайдан ырак эвесте хаван азыраар чаа ажыл-агый тургустунуп турар. Оон төлевилелин үк институтун ажылдакчылары Венгрияның, ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң тускай эртемнилери-биле дем каттыштырып турган чогаткан.

Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидериниң София институдунун ажылдакчылары ам сад, виноград ажыл-агыйларынга комплекстиг бедик бүдүрүкчүлүг технология шугумнарын тургузун бээр дээш ажылдап турар.

(СЭТА).

ӨӨРҮНЧҮГ ТҮҢНЕЛДЕР

ПРАГА. (СЭТА-ның корр). Чехословакияның чер ажылдакчылары эрткен чылды чедишкиннинг доосказ. Олар чурттуң көдээ ажыл-агыйының социалистиг оруктан хөгжүп келгениниң 25 чыл оюн демдеглээн.

ЧССР-де 1974 чылда тараа культураларының бир гектардан ажаап алыр ортумак дүжүдүнүн 38,6 центнер болганы-биле хапсырлаштыр кедергей чаагай—10,6 миллион тонна дүжүт ажаап алдынган. Чигир свеклазын, картофель бүдүрериниң, мал азыраар чемнер белеткээриниң планнарын доллур болгаш ажыр күүсеткен.

Хову-шөлдериниң чаагай дүжүттүг болганы малчынарының чедишкининг ажылдаарының үндезинин база тургузуп берген. Эрткен чылын олар белеткел черлеринге 1 миллион 350 мүн тонна эштэ саткаш, күрүнеге эзт садарының планын 2,2 хуу ажыр күүсеткен. Чуурга садарының планын 110,1 хуу күүсеткен. Бүдүрүп берген сүт 1973 чылдазындан 100 миллион литр хөй болган.

1975 чылда көдээге бүдүрүп бээр минерал чемишчидилгелер улам көвүдээр. Бир гектар шөлдү олар-биле чемишчидери эрткен чылдазындан 10 килограмм ажыг—ортумаа-биле 222 килограмм болур. Чехословакияның көдээ черлериниң машина парыгынга 12 мүн трактор, тараа ажаап алыр 2 мүн комбайн, 3,4 мүн чүүк автомобили, сылос, картофель ажаап алыр чүс-чүс комбайн, өске-даа хөй-хөй машиналар биле механизмнер немежир.

А. КОНДРАШОВ.

Капиталистиг чурттарда

АЖЫЛ ТЫВАРЫ БЕРГЕДЭЭН

Эрткен чылдың төнчүзү — бо чылдың эгези капиталистиг чурттарның миллион-миллион ажыл-ишчилеринге берге шыгалдаларның үези болган. Кылыр ажыл-иш тывылбастаары, ажыл-чоктар санының соксаал чок көвүдээри бодүүн кижилерге берге даржылга боон, барымын чүктүң дешилгелиг хөй-шиитизинге онза сагышсыранчыг апарган.

НЬЮ-ЙОРК. Америк «Форд мотор» компаниянның администрациязы автомобильдер эптээр 17 заводту болгаш автодериглер бүдүрер 5 бүдүрүлге черин январь 13-тен эгелеп бир неделя хуусаалыг хаарын чарлаан. Компаниянның ындыг шиитпир үндүргени 55640 ажылчынны ажыл чок арттырып каар дээн ол.

ЛОНДОН. Британ ортулуктарга ажыл-чоктарының саны январьда 750 мүн кижи болурунга чедир көвүдээн. Оон аңгыда, хөй-хөй фирмалар ажыл шагын кызырган неделялыг ажылдаарынче ажылчыннарын шилчиткеш, ажыл төлевирин база эвээжедип турар. Ам безин чүс-чүс мүн ажыл-ишчи неделяда бир хүн дөрт болгаш үш шак чедир безин кызыргай үе-шактыг ажылдап турар деп. «Дейли миррор» солун бижээн.

ДУБЛИН. Дандолк хоорайның электрон дериглери бүдүрер заводунга 350 ажыг хереэжен ажылчын ажылын оскунган. Бүдүрүлге черинин продукциязының АКШ-ка хереглеттинери эвээжээн, ынчангаш ук шиитпирни үндүргеп бис деп, оон хамааржып турар «Экко» фирмазының американ кожайлары тайылбырлаан.

Албан хуузунда дыңнаткан барымдаалары ёзугаар алырга, бо чыллың бүдүүзүнде Голландия ажыл тыпшаган 190 мүн кижилиг турган. Чурттун үлетпүр талазы-биле хожудаңгай девискээрлери — Фрисландия, Оверейс болгаш оон-даа өске можуларында чонунун ажыл-иш тып алыры хөлчок берге деп турар.

БРЮССЕЛЬ. Бельгия 1974 чылдың декабрь 31-де ажыл чок чээрби беш мүн кижилиг турган деп, чонну ажыл-ишбиле хандырарының төп бюрозунун дыңнатканы барымдаа болдурган. «Драпо руж» солун дыңнаткан.

Чуртка чонну ажыл-иш-биле хандырар болгаш ажыл-ишчилерни ажылдан массалыг үндүрерин соксадыр хемчеглер алырын доп-дораан төлевилээрин депутат-коммунист Марсель Леро парламентиге чүве чугаалап тура негээн.

МАДРИД. Испания 1974 чылдың декабрьын сөөлүүредир ажыл чок 250 мүн кижилиг турган. Албан хуузунда дыңнаткан статистика түңнелдерин ёзугаар алырга, эрткен чылдың чүгле сөөлгү ийи айының дургузунда безин ажыл тыпшаанарының саны 54 мүн кижи көвүдээн.

Экономика бызыглаарының планы дээр чүве хүлээн аллынган болгаш мун-мун ажылчыннар Барымын Европаның өске чурттарынче ажыл сураглап үнер үжүрга таварышкан. 1969 чылдан бээр чуртта ажыл чоктарының амгы саны эң бедик деңнел болу берген.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Акшазының үнези худулап, үлетпүр бүдүрүшкүү дорайтаан, Каттышкан Штаттарының экономиказы дыка бергедеп турар деп, «Вашингтон пост» солунга интервью бергеш, АКШ-тың президентизи Дж. Форд медеглээн. Ол айтырыларны шиитпирлээрин коичуг берге сорулга боон турар деп, ол чугаалаан. Президентиниң бодап турарын ёзугаар алырга, «коичуг күштүг арга негеттиниг турар», ындыг арганы ажыглаарын «ыңгыы» экономика программазынга дүүштүр чазак чоокку үеде саналдаар деп турар.

Каттышкан Штаттар делегейге рольдуг болгаш харыысалгалыг, ынчангаш АКШ дашты кыы күрүнелерге бээр «дузалаңчы» хөреңгизин көвүдедир деп, Дж. Форд ооң-биле чергелештир медеглээн. «Ооң уламындан шериг күчүзүн быжыглаар дээш, каражаларынга шыдажыры бистеп негеттинген турун болур» деп, Дж. Форд демдеглээн.

Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде кижилериниң эргелерин дорамчылаар үүлгедиглер үргүлчү боон турар. Ол дорамчылаалдар Тель-Авивтың чорудун турар күчүдел, террор политиканың шуут үндезини болу берген.

ЧУРУКТА: Иерусалимден ырак эвесте суурларының биреэзинде израиль шерит хайгыылчылары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Шаажылап шииткен

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Сурабая хоорайның суду Индонезияның Компартиязының Чоон-Ява можу комитединиң онза бюрозунуң даргазы турган Рустомону шаажылап өлүрер деп шииткен. Антара агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Индонезияның Компартиязын хоруглуг деп чарлаан соонда «Индонезияның Компартиязын чаа хевирлиг кылдыр катап тургузарын орадашкан» дээн ону ялаган.

"Дамырак" агитквартира

«Октябрь 30 чылы» колхозтун төвүнде Ленин кудумчузунда «Дамырак» агитквартира бар. Анаа 22 өг-буле хамааржып турар. Агитквартира бүгү-ле массалыг хемчеглерниң, чон ортузунга кижизидилге ажылынын төвү апарган. Дыштанылга кежээлерин база организастап турар.

Ажыл-ишке шүшпен, корумчурум үрей бээр чамдык кижилерни база ыыт чокка эрттирер ийик. Оларны чон мурнунга тургузуп, хемчээн ап келген.

Агитквартирага хана солунварны үндүрүп, уругларның өредилгезинин дугайында дыңнадыгларны кылып турар. Арыг-шеверни доктаамал хынап, түңнелин үндүрүп турар. Бот-тывынгыр уран үүл көрүлдезинге база идепкейлиг киржип келгенивис таварылга эвес. Уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан лекция, беседаны организастап турар.

Бир демниг ажылдан, чурттап, культурлуг дыштаныры кымга-даа күзенчиг. Кижи бүрүү-ле бодунун үлүүн киирикээр.

К. ОНДАР.
Чаан-Хемчик район.

ХӨЙНҮ БИЛИП АЛДЫВЫС

Бистиң хөй националдыг калбак-делгем, Совет чуртувустун булун бүрүүнде бо хүннерде телевидение болгаш радио дамчыдылгалары четпейн турар ыыт чер барык чок. Парлалга-биле чергелештир, телевидение болгаш радио ажылчы чоннарының калбак массаларының коммунистиг кижизидилгезинге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп, оларның амгы үе-чадада амыдыралының чарылбас кезээ болу берген.

Бүгү-эвилелдиң телевидение болгаш радио ажылдакчыларының билиг бедидер институду ийи ай хуусаалыг курсту организастап эрттирген. Анаа телевидениениң болгаш радионуң редакторлары, режиссёрлар, операторлар өөренип, телевидение база радио дамчыдылгаларының идей-политиктиг деңнелин бедидеринге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге массалыг информацияның бо чугула хевирлеринин ролюн идепкейжидеринге хамаарышкан лекцияларны дыңнап, боттарының чогаадыкчы ажылының дүржулгазын солуткан.

Телевидение болгаш радио дамчыдылгаларының теориязынга база практиказынга хамаарышкан лекцияларны Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунун харыысалгалыг ажылдакчылары кылып, боттарының чогаадыкчы ажылында бар мурнакчы дүржулгазы-биле таныштырган.

Совет телевидение болгаш радио дамчыдылгазының теориязынга база практиказынга хамаарышкан лекциялар дыңнаары-биле чергелештир, курстун дыңнакчыларынга бистиң чүрттүң чечен чогаал болгаш культуразының сураглыг төлээлекчилери-биле чогаадыкчы ужуражылгаларны организастаан. Чижээ, ындыг ужуражылгаларга чогаалчы С. Смирнов, критик Ю. Соколов, Мосфильм аттыг театрның кол режиссеру, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Завадский база Төп телевидение диктору, РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Леонтьева олар болгаш өскелер-даа киришкен.

Курстун киржикчилери В. И. Ленинниң мавзолейинче болгаш ооң ажылдап, чурттап турган черлеринче солун экскурсияларга база киржип, ажыктыг, солун үүлдерни билип алган бис. Сураглыг орус чогаалчы Лев Толстойнун Бажын-музейинге база чораан бис.

Телевидение болгаш радио ажылдакчыларының чогаадыкчы мергежилин бедидеринге курс улуг ажык-дузалыг болган.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
курс-семинарының киржикчизи.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Акшазының үнези худулап, үлетпүр бүдүрүшкүү дорайтаан, Каттышкан Штаттарының экономиказы дыка бергедеп турар деп, «Вашингтон пост» солунга интервью бергеш, АКШ-тың президентизи Дж. Форд медеглээн. Ол айтырыларны шиитпирлээрин коичуг берге сорулга боон турар деп, ол чугаалаан. Президентиниң бодап турарын ёзугаар алырга, «коичуг күштүг арга негеттиниг турар», ындыг арганы ажыглаарын «ыңгыы» экономика программазынга дүүштүр чазак чоокку үеде саналдаар деп турар.

Каттышкан Штаттар делегейге рольдуг болгаш харыысалгалыг, ынчангаш АКШ дашты кыы күрүнелерге бээр «дузалаңчы» хөреңгизин көвүдедир деп, Дж. Форд ооң-биле чергелештир медеглээн. «Ооң уламындан шериг күчүзүн быжыглаар дээш, каражаларынга шыдажыры бистеп негеттинген турун болур» деп, Дж. Форд демдеглээн.

Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде кижилериниң эргелерин дорамчылаар үүлгедиглер үргүлчү боон турар. Ол дорамчылаалдар Тель-Авивтың чорудун турар күчүдел, террор политиказының шуут

Бистиң календарывыс

САН ЭРТЕМИНИҢ ДАҢГЫНАЗЫ

Шылгарацгай орус математик Софья Васильевна Ковалевская (1850—1891) делегейге бир дугаар хөрөөжен профессор, философия эртемнериниң доктору, Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү болур аас-кежикти чаалап алган. Совет академик С. И. Вавиловтуң «математика эртеминге салым-чолу, чаанныы-биле кижи төрелгеннинің төөгүзүнге Ковалевскаяның мурнунда ындыг хөрөөжен кижи турбаан» деп сөстери черле чөптүг. Оон эртем ажылдары улуг ужур-дузалыг болгаш хөй талалыг.

Софья Васильевна Ковалевская 1850 чылдың январь 15-те Москвага бай ызыгуурлуг, шеригден халашкан генерал-лейтенант В. В. Корвин-Круковскийниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Оон сан эртеминге аажок салым-чаанныын 14 харлыг турда-ла профессор П. П. Тыртов эскерип каан болгаш тускай кичээлдерин сүмелээн. 1866 чылда Ковалевская сураглыг педагог А. Н. Страннолюбовтуң дээди математикага кичээлдеринге барып турган. Ол үеде Петербургтуң болгаш өске-даа орус университеттерге хөрөөженнерни хүлээп албайн турганы-биле, Ковалевская кезер эмчи академиязынга Сеченовтуң физиологияга, Губерниң анатомияга, Мечниковтуң биологияга лекцияларын дыннаар эргени чөпшээредип алган. Ындыг кызамдалдыг чуртталгадан хосталып, даштыкы чурттарга бодунуп күзелин чедип алыр дээш Владимир Онуфриевич Ковалевский-биле мөге өг-бүле керээзин ол чарыш аар (В. О. Ковалевский-биле ол, сөөлүнде барып чурттай бээр. Владимир Онуфриевич төөгү талазы-биле эртемден апаар). 1869 чылдың чазынында Германияның Гейдельберг хоорайга чеде бергеш, бүдүн чартык чыл иштинде математикага болгаш физикага лекцияларны дыннап, соругдаан эртеминче орукту эгелээр. «Тус-тус укталганнарлыг деннелгелерниң теориязынга», «Сатурниуң билзектериниң тывылганының дугайында болгаш абель интеграллардың бодуун хевирге киирериниң дугайында» деп үш ажылдары дээш Геттинген университеди 1874 чылдың июльда Ковалевскаяга философия эртемнериниң доктору атты тывыскан. Ол-ла чылдың күзүнүнде Софья Васильевна чурттунга чаныр кээр. Хаанныг Россияның эртем дужуметтери Ковалевская чеже-даа эртем аттыг болза, аңаа таарыг ажыл бербээн: харыы-даа оны өске хөрөөжен кижилерге багай салдарлыг деп санаан. 1881 чылда Берлинге чеде бергеш «Кристаллдыг бүдүмелдерге чырыктың сыйлыры» деп шинчилел ажылын кылып эгелээн. Оортан Софья Васильевна Стокгольмче көже бээр. 1888 чылда Ковалевская «Шимчевер точканы долгандыр кадыг телонуң тырыкыланырының дугайында» деп ону алдар-атка чедирген кол эртем ажылын дооскан. Ол дээш Парижтиң Эртемнер академиязы Ковалевскаяга Борденниң шаңналын тывыскан. Кадыг телонуң тырыкыланырының дугайында ийиги ажылы дээш Швецияның Эртемнер академиязының шаңналын бир чыл болганда база алыр. Россияның депшилгелиг эртемденнери Ковалевскаяны «Орус эртемге болгаш Россияга эгидер» деп күзеп турза-даа, оон чүве бүтпээн. Хаанныг чазак «Ковалевская келзе чүгле эге класстарга арифметика башкылап болур» деп чарлык болган. Оон-биле Ковалевскаяның төрээн чуртунуң эртем-хогжүлдезинге үлүүн киирип, чуртунга бараан боор дээн күзели оскундурган. Ол 1891 чылда, 41 харлыг турган ол-ла Стокгольмга мөчээн.

Ковалевская чүгле эртемден эвес, харын хөй-ниити, хөрөөженнериниң ден эргези дээш шимчээшкинге салдарлыг, чечен чогаалга эвээш эвес атсураа үнген кижи чораан. «Чаш чорааным» деп сактыышкыннарныц, «Аас-кежик дээш демисел» деп шиниин, «Нигилистка», «Приват-доцент» деп романнарныц, М. Е. Салтыков-Щедрин, хөрөөжен англи чогаалчы Дж. Эллиот дугайында болгаш өске-даа чүүлдериниң автору. С. В. Ковалевская 1878 чылда Петербургка ажыттынган хөрөөженнериниң дээди курстарын тургузарынга улуг ицепкейлиг киришкен. Бойдус эртеминиң болгаш эмчилериниң съездилеринге киржип, эртем талазы-биле илеткелдерни номчаан. 1889 чылда Петербургтуң Эртемнер академиязы П. Л. Чебышев болгаш өске-даа сураглыг академиктериниң сүмелээнин өзүгаар Ковалевскаяны корреспондент-кежигүн кылдыр, ынчангы турган уставын үрей-үрей, хүлээп алган. Софья Васильевна Россияның Эртемнер академиязының баштайгы хөрөөжен кежигүнү болган.

1871 чылда революция хайныккан Парижке, дуңмазы Анцаның ашаа Виктор Жакларны кара-бажыңдан хостажып, балыглаттырган коммунарларны эмнээринге киришкен. Ол бодуунуң үезинниң алдарлыг кижилери-биле сырый харылзаалыг турган. Пролетариаттың улуг баштыңчылары К. Маркс, Ф. Энгельс С. Ковалевскаяны билир чорааннар. Оон эртем ады дээш Тимирязев, Мечников, Менделеев, Бутлеров, Сеченов Чебышев, Столетов дээн ышкаш сураглыг орус эртемденнер туржуп турган. Тургеневти, Достоевскийни таныыр, Дарвин, Григ, Нансен болгаш өске-даа даштыкы депшилгелиг кижилер-биле аралажы, Маркстың орус өөнүү П. Л. Лавров-биле чагаа-биле харылзаалыг чораан.

«Оон ат-алдарында кандыгдаа хөреткен чүве чок. Ол дээрге оон бедик шылгаралынга, кайгамчык салым-чаанныга, база эртем ажылынче хөрөөженнерни хаара тударынга баштакчы болганынга мөгейишкин-дир»—деп, Ковалевскаяның үе-чергелериниң бирээзи сактып бижээн.

ЧОН-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Бистиң районуң күрстрахование инспекциязының ажылдакчылары амы хуунуң болгаш эт-херекселдиң страхованиезинің дугайында тайылбыр ажылын эллэн идепкейжиткен. Лекция, беседаны организастап, тус черниң радио дамчыдылгазын дамчыштыр тайылбырны чоруткан.

Ынчангаш эки тура-биле страхованне кылдыртканнарның саны өзүп турар. Озалондакка, кемдээшкинге таварышканы, эт-херекселдиң, машина-техниканың үредип читкени дээш эвээш эвес түүлү хамаатыларга төлээн. Эрткен чылын 20 муң ажыг рубльди хамаатыларга төлеп берген болуп турар. Страхованиениң янзы-бүрү хевирлериниң аайы-биле чарган керээ саны оон мурнунда чылга бодаарга эрткен чылын элээн өскен.

Чондан акша киирип алырының чыл планы 109,8 хуу күүсеттинген. Бажың иштиниң хөрөөселдериниң, хамаатыларның машина-транспортунуң камгалалының страхованиезин чорударының планнары база күүсеттинген.

Чон-биле харылзаанды улам быжыглаар дээш ажылды күштелдирип турар бис. Күрстрахованиениң 7 агентизи колхозтарда бо талазы-биле ажылды чорудуп турар.

Я. САДИ.

Эрзин районуң күрстрахование инспекциязының бухгалтери.

КЫШ БОЛГАШ ГАЗ

«Тывагаз» эргелели газты айыыл чокка шын ажыглаарының айын чорудуп турар. Оон сорулгазы—кыш дужүп келгөн болганда, кышкы үеде газты ажыглаарынга онза түүлдер таваржы бээрин чуртакчыларга сагыдырары болур. Ажылдың дужулгазындан ап көөрге, газ ажыглалынга шын эвес түүлдер болу бээри кышкы айларда хой болгулаар. Газтың шынарын ап көөрге, улуг сооктар болуп турда газ дамчыдыкчыларының конденсаттары дона берип болур, ынчангаш газ ажылдавастаар. Чонну газ-биле хандырарын үзүктел чок болдурар дээш бүгү күжениишкиннерин бистин эргелел үндүрүп турар. Маңаа хамаатыларның талазындан база оралдажыышкыннарны кылып, газты ажыглаарының чурумун эки билип алгаш, ону шыңгыы сагыыры чугула.

Кыжын газтыг баллонну солаанда, ону ол дораан ажыдып болбас, баллон бажың температураларынга чедир чылый бээрин маңаар ужурлуг. Ынчалбас болза, горелкалар баштай кыва бергеш, оон соонда газтың бусталыры четпейн баргаш, өже берип болур.

Газ баллонунуң изириниң хире чергези-биле газ бусталып үнер болгаш бажың агаары-биле ол холушкаш, часты берип база болур. Газ ажыглан турар хамаатылар ону үттүп болбас. Газ ажыглаар талазы-биле өске-даа чурум үрээшкиннери база болгулай бээр. Чижээ, «Тыва-тудуг» сөптелге тудуг эргелелиниң ниити чуртталга бажыңында газ плиталары аажок хирлиг, чамдык кезектери чок болгулаар, хайтаарал чокка каттылаптар. Островная кудумчузунда чурттап турарларның газ ажыглалының байдалы база оон дээре эвес. Ынчаарга Ленин кудумчузунда № 43 болгаш Кочетов кудумчузунда № 137 бажыңарда газ дамчыдыкчызынга хендир баглап алгаш, хеп кургадын тургулаар.

Бир эвес газ чыды үнүп келир болза, авария бригадазынче № 04 телефон-биле ол дораан долгаар ужурлуг, а бир эвес газ ажыглаар плитада кандыг-бир үреликшкин болу берген болза, газты кран-биле дуглап каан, ону септээр черже № 49-25 телефон-биле долгаар.

Плиталар арыг-силиг болур ужурлуг болгаш ону үргүлчү хайгаарап турар, ол дугайын газты ажыглаарының чурумунда бижип каан. Бажың иштин агаарладып турар. Бо бүгү чүүлдерни сагыыр болза, газ приборлары эки ажылдаар. Ынчангаш газ ажыглап турар хамаатылар маңаа кичээнгейлиг болур херек.

Н. БЕЛОБОРОДОВА.

«Тывагаз» эргелелдиң мастери.

АДАЗЫНЫҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Монгуш Сотнаевич Даржаа Улуг-Хемниң Кызыл-Дагта баштайгы МЧАЭ-ниң даргазы турган, а дараазында аңаа Ленин аттыг колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи чораан. Ниитиниц малын өстүрер, оон продуктулуун бедидер чугула үүле-херекке ол үелерден бээр мактаттырын келген. Оон хары ам 65, пенсионер, ынчалза-даа амгы «Ак-Туруг» совхозтуң мурнакчы малчынарынга санатпышаан.

«Хол изин бут часпас» деп үлегер чугаала ужур бар. Даазырган ажылга кызымак, чонунга пайыралдыг, өг-бүле амыдыралга үлегерлиг ол хоочун малчынның оолдары адазының үнелиг салгалын эдилей бергени өөрүнчү.

Даржаа Партизан (бичин оглу) беш чылдың тодарадыкчы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 85 хураганны дорктуруп өстүрген, коданында 332 хоюнуң баш бүрүзүнге хамаарыштыр планы 2500 турда, 2800 грамм дүктү кыргаан. Кышка белеткели хынамчалыг, ыланғыл бодунуң күжү-биле 13 тонна ситенни кескеш, ону кыштаанда чедирип алган.

Даржаа Кызыл-оол (ортун оглу) 1974 чылда төрүүр чүс хойдан 90 хураган алган, 379 хоюнуң баш бүрүзүнге онааштыр 2,5 кг дүк кыргып алыр планын база ажыр күүсеткен. Беш чылдың сөөлгү чылында маалы өстүрер болгаш оон продуктулуун бедидер талазы-биле бердинген сорулганы чедиишкиниг боттандырарынга ол бүзүрелдиг ажылдап турар.

М. ЛАМА.

ГРИПП ДУГАЙЫНДА

Грипптээн кижи халдавырлыг. Чарааның, ак-думаа биле дүкпүнүң хензиг чаштанчыларын дамчыштыр грипп халдавыры тараар. Халдавыр грипптиг кижиниң азырып чөдүреринден болгаш чугаа тыныжындан безин ылгалып үнер. Вирус кадык кижиниң тыныш өөштеринге баргаш, өзүп көвүдээр болгаш аарыг тывылдырар.

Грипптел аарыыры хенертен билдинип келир. Ааран кижи шыырныгып, дидирээр, эзди изиир, бажы аарыыр, чөдүрер, думаалаар, ниити деңгели кошкаар, шулу боду саргып, ыстап-шылаар, шагзыраар.

Грипп чиик эртип-даа болур, ындыг болза-даа чиик грипптээкиер-биле дөмей халдавырлыг. Ону бодаар херек.

Грипп—хаая эвес каданнаар, берге аарыг. Чаш уругларга болгаш улгады берген кижилерге ол онза шончактыг. Грипптээрге организм кошкааш, өске аарыгларга оон удурланыр шинээ дорайтаар.

Аарыг кижи-биле аралажырындан чайлаар.

Чурттап турар оран-савазының арыг турарын хайгаараар, оон иштин өттүрүп арыглаар болгаш үргүлчү агаарладып ап турар.

Өг-бүлеге аарыг тыпты бээрге, аарыг кижизинге эмчи чалап эккээр.

Эмчи келгиже аарыг кижини орунга чыттырар, ону өг-бүленің өске нежигүннеринден аңгылаар.

Аарыг кижиниң аян-шынаан аңгылап бээр болгаш баштай хайнып турган сугга супкаш, изиг суг-биле чуур. Думчуп аржыылдарын, чоттунар аржыылдарын болгаш орун-дежээниң ак-пөс дериглерин баштай хайындыргаш чуур.

Аарыг кижиниң чөдүрерде болгаш азырарда аас, думчуун аржыыл-биле шыва тыртып ап турарын хайгаараар.

Аарыг кижини ажаарда, дөрт каът арыг марлядан даараан шывыг кеттинип алыр: ону хуннуң-не чуггаш, изиг илиир-биле базып ап турар.

Грипптей бээринден чайлап болур!

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН ДАЖЫҢЫ.

МОСКВА. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннер делгелгезинге чаа чылдың бо хүннеринде чыылган чон хөй. Москвачылар биле найысылалдың хөй санныг аалчылары кожуп каан аттар-биле ында аян-чорук кылып чоруп турар.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ГТО комплекстеринден олимпий медальдарынче

Январь 9-та Москвага ГТО-нуң хөй хевирлеринге Совет Эвилелинин бир дугаар чемпионадынын түннел оюнарынга киришкен 400 оолдар болгаш уругларның эң тергиннеринге ССРЭ-ниң спорт мастериниң хөрек демдектерин байырлыг байдалга тывыскан. Аныяк атлеттерге спортчу демдектерни ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тажельников, ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазының оралакчызы В. Н. Ивонин, гроссмейстер Анатолий Карпов, олимпий чемпионнары Людмила Турищева, Валерий Борзов олар тывыскан.

1974 чылдың күзүнүнде Сочиге ГТО-нуң дөртку чадазынга бирги чер дээш маргылдаага шылгараан 20 спортчуга хүндүлүг атты тывыскан.

(СЭТА).

Чоокта чаа республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаа болуп эткен. Ниитилелдиң 1975 чылда чемпиону атты Өвүр районуң шыдыраачызы Мадон Монгуш чедип алган.

ЧУРУКТА: чемпион М. Монгуш (солагай талазында) сөөлгу салыг үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

КОНЬКИ. Голландияның спортчузу Стин Кайзерниң 3.000 метр дистанцияга турускан делегей рекордун Медеога эткен профэвилелдериниң чемпионадынга Горький чурттуг Тамара Кузнецова экижиткен. 30 харлыг спортчу мурнунда чедиишкинни колдуунда ийи секунда экижидип, дистанцияны 4 минута 44,69 секундада маңнап эткен. Ынчалза-даа Кузнецованың чедиишкини база-ла Медеога Нина Статкевичиниң турусканы чурттуг рекордунга четпес.

Кузнецованың көргүзүүн делегей рекорду кылдыр бадылаар бүгү-ле үндезиннер бар. Маргылдаада үүгле Совет Эвилелиниң эвес, Голландияның, Финляндияның спортчулары киржип турар. Чемпионат Конькиге маңнаарларның бүгү-делегей эвиделинде данзылаттынган.

Норвегияның Хамар хоорайга эткен Совет Эвилели биле Норвегияның аразынга чаңчыл болган конькиге маңнаарларның маргылдаазынга совет спортчулар тиилээн. 500 метрни Евгений Куликов 38,96 секундада маңнап эткеш, эки түннелди көргүскен, ол ССРЭ-ниң чаа рекорду болур.

Бо чаңчыл болган маргылдаа чэрби катап эткен. Аңаа совет спортчулар он ийи удаа, норвегтер чеди катап тиилээн.

ФИГУРЛУГ ЧУҢГУЛААШКЫН. Киевке конькилиг фигурлуг чуңгулаашкын доозулган. Маргылдааның сөөлгү хүнүнде хөрөөженнериниң аразында чемпион илереттингген. Эткен чылгы ышкаш москвачы Людмила Баконина тиилээн. Москваның фигуристери Людмила Пахомова биле Александр Горшков лошка танцылаарының талазы-биле тергиидеп, чемпион болганнар. Ийиги черни оларның чаңгыс чер чурттуглары Наталья Линничук, Геннадий Корпаносов эллэн. Хүлер шаңналды база-ла москвачылар Ирина Моисеева, Андрей Миненков олар алганнар.

ХААК. Хаакка маңнаарының Кавголовск оюнарының чаңчыл болган маргылдаазынга Сыктывкар чурттуг Раиса Сметанина ийи тиилелгени улаштыр чедип алган. Ол беш километрни 17 минута 16,07 секундада, оюу—33 минута 58,2 секундада эткен. Олимпий чемпиону Галина Кулакова аараан сөөлүнде мурнуку дадыгыышкының чоорту чедип ап турар. Ону Сметанина ийи удаа мурнаан. Кулакова ийиги черни эллэн.

Эр улустан 15 километрге норвег Одвар Бро бирги черни алган. 30 километрни совет хаакчы Василий Рочев 1 шак 27 минута 1,10 секундада эткеш тиилээн. 4×7 километрге биотлончуларның эстафетазынга ССРЭ-ниң бирги шилиндек командазы шылгараан. Команданың составында Александр Ушаков, Александр Елизаров, Дмитрий Косырев, Николай Круглов кирип турар.

Бакурианиде эртип турар трамплинден хаактыг халыырының чаңчыл болган делегей маргылдаазынга делегей чемпионадының хүлер шаңналының эдилекчизи Алексей Боровитин (Киров хоорай) киришкеш, ийи кол шаңналды чедип алган. 90 метр трамплинден ол өскелерден ырак халаан, ону судьялар бедиибиле үнелээш, 240,6 санны берген. Оон мурнуу чарында башкы институдунуң бирги курсчузу 70 метр трамплинден халыырынга база бирги черни эллэн.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бүгүн республиканга болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат кошкаандан өй-тавынга чедер.

Агаарның температураазы даглыг черлерге 13—18, өскелеринге 24—29, Кызылга 24—26 градус соор.

Автомобиль орудтарының көстүү эки болур.

ҮШКҮ ЧЕМПИОНАТ

Кызыл хоорайының шыдыраа клубунуң эллчеглиг үшкү чемпионады эгелээн. Хоорай клубунуң чемпиону ат дээш шупту 24 шыдыраачылар ойнап турар. Оларның тозу—бирги, чедизи—ийиги, артканнары үшкү разрядтың шыдыраачылары. Маргылдааның киржиктилериниң аразында Кызылдың шыдыраа клубунуң ийи дакпыр чемпиону М. Кенин-Лопсан, чоокта чаа Ангарскиге зона маргылдаазынга ойнап чораан, Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүнү П. Беркович, аныяк шыдыраачылар А. Борзенко, В. Асатов болгаш өскелер-даа бар.

Баштайгы салыгга бирги разрядтың шыдыраачылары боттарының удурланыкчыларын удуп ап, швейцар система өзүгаар ойнаар 8 салыгдан бир-бир саннарны алганнар. Бирги разрядчы К. Саян (телетеп) В. Гущинин (№ 7 школа), П. Беркович (башкы институду) В. Шаприньскийин (№ 1 школа), бирги разрядчы Н. Онуфриев (пиоцерлер бажыны) А. Саратовкинин (башкы училищези), ийиги разрядчы С Наксыл (кинофикация эргелели) ийиги разрядчы В. Базырны (медицина училищези), бирги разрядчы Ю. Белов («Тыва көдээ тудуг» трестин автобаазазы) В. Моисеевти (медицина училищези), ийиги разрядчы Ю. Панаргин (башкы институду) М. Нурзатты (№ 2 школа), ийиги разрядчы В. Заворин («Тудуг кезектер» комбинады) А. Удаловту («Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазы), бирги разрядчы А. Борзенко (башкы институду) бирги разрядчы Д. Канчырны («Тываның аныяктары» солун), ол-ла солунуңк ажылдакчызы М. Өлзей-оол ийиги разрядчы В. Асовту (политехникум) тус-тузунда удуп алганнар.

Ийиги салыгда бирги разрядчылар А. Борзенко—К. Саян, Ооржак Белек—Н. Онуфриев оларның аразынга оюнар солун болган. Баштайгылары беш шак дургузунда салып келгеш, дөмей өөнүг тевелерлиг арткаш хайымнашкан, а Ооржак биле Н. Онуфриев чартык шак хире ойнаш, бирзи хайым дилээрге Н. Онуфриев дораан-на хүлээп алган.

Ол-ла ийиги салыгга В. Заворин—Ю. Панаргинин, Ю. Белов—С. Маадыны, С. Лямин—М. Өлзей-оолду, В. Асатов—М. Дамдынчапты, Н. Кутняк—М. Нурзатты, В. Шаприньский—В. Базырны, Д. Канчыыр— А. Саратовкинин, А. Удалов—В. Гущинин уткан.

Үшкү салыгда К. Саян, А. Борзенко, Б. Ооржак, М. Өлзей-оол, В. Шаприньский, А. Саратовкин, В. Гущин, В. Базыр боттарының удурланыкчыларын удуп алгылаан.

М. Кенин-Лопсан бодунуң ийи дакпыр чемпион адынга төлептиг ойнап турар. Ол ийиги, үшкү салыгларда В. Моисеев биле П. Берковичнин бүзүрелдиг чараш уткаш, үшкү салыгда В. Заворинден бир санны алган. М. Кенин-Лопсан, Ю. Белов 3—3 санныг болуп, өскелерни мурнай берген.

Д. САЛЧАК,

маргылдааның кол судьязы.

Телевидение

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Өөнүг телекөргүзүг. Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнериниң программазы: **«Назы четкен»** (ПУР). **«Дүүн, бүгүн, даарта»** (ЧССР). **«Миллиардтарның шыгжакчылары»** (ГДР). **«Кара керамика»** (Румыния). **«Океанда ортулук»** (Венгрия).
10.00—А. С. Пушкиниң шүлүк чогаалы. Дамчыдылганы оон автору, филология эртемниериниң доктору С. М. Бонди эрттирер.
10.35—Өөнүг телекөргүзүг. **«Чурук бүрүзүнде хүн».**
10.55—**«Бойдус-биле таныжып тур бис».**
11.20—Өөнүг телекөргүзүг. Ф. Тютчевтиң шүлүктериг РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Козаков номчуур.
11.50—Медээлер.
12.50—**«Эртем бүгүн».**
12.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Ак-көк патруль»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
14.00—Өөнүг телекөргүзүг. **«Лезгинка».** Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү.
14.30—Өөнүг телекөргүзүг. Телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү В. Г. Афанасьев харыылаар.

КЫЗЫЛДАН

15.00—**«Солярис».** Уран-чечен фильм. 1-ги серизязы.

МОСКВАДАН

16.50—**«Театр дугайында».** Дамчыдылганы Н. Абалкин эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.25—Өөнүг телекөргүзүг. **«Бир суурнуң кижилери»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Уругларга. Мультфильм.
19.40—**«Челээш».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.10—**«Күскү диңмирээшкин».** Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.15—Телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү В. Г. Афанасьев харыылаар.
21.45—**«Театр дугайында».** Дамчыдылга Н. Абалкин эрттирер.
23.00—23.30—**«Уе».** Информастыг программа.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Полицейжи чурттап чоруп тур»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Россия империязының дүжүлгезин»** (2 серизязы кады) 9.40, 15.20, **«Есения»** (2 серизязы кады) 12.30, 18.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Кижи—амфибия»** 15.00, 18.40, 20.30, **«Туттурбас өжээн негекчилери»** 16.50 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Крышалар адааңга дайын»** 15.00, **«Ксения—Федорнуң ынак кадайы»** 16.50, 18.30, 20.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларынга 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетөөр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 87.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00212